

ZAHORÁN CSABA

ROMÁNIA MAGYAR SZÍVE

A SZÉKELYFÖLD KÉPEI A MAGYAR ÉS A ROMÁN KÖZBESZÉDBEN 1989 UTÁN

A Székelyföldnek nevezett terület sajátos színfoltként van jelen a magyar és a román köztudatban egyaránt. Különlegességét annak is köszönheti, hogy a két nemzet számára – nem túl meglepő módon – különböző jelentőséggel (és jelentésekkel) bír. A magyarországi magyarok számára a Székelyföld, gazdag történelmi és kulturális hagyományaival, egy már-már meseszerű *kis magyar világot* jelent, amelynek a Kárpátok alatt megbúvó falvai és kisvárosai még őrzik a modernizáció által másutt már eltűntetett élet nyomait. Fontosságát növeli, hogy a trianoni békeszerződés óta Romániához tartozó területeken belül leginkább a Székelyföld képes felidézni Erdély egykori magyar jellegét. Az erdélyi magyaroknak a régió egyfajta *belső anyaország*, ahol különösebb nehézségek nélkül élhetik meg magyar identitásukat. A magyar közgondolkodásban így szinte *kultikus fogalom*,¹ a *magyar Erdély* utolsó bástyájaként és a *magyar vidék* menhelyeként néha meglehetősen stilizált, de kiemelt szerepet tölt be. Ugyanakkor a román kollektív nemzeti térben ennél jóval halványabb és közel sem állandó helye van a Székelyföldnek, jelentősége messze elmarad más romániai régiók – például az erdélyi Mócöld, Hátszeg (vagy akár Brassó és vidéke) vagy Bukovina és Olténia – jelentősége mögött. Az átlag románok vagy gyakorlatilag semmit sem tudnak róla, legfeljebb azt, hogy „élnek ott valami magyarok is”, vagy pedig – főképp a médiának köszönhetően – a román térbe ékelődő *idegen test*ként érzékelik, amely megkérdőjelezi Románia nemzetállami jellegét, mi több, az ország egységét és szuverenitását fenyegeti. A Székelyföldön élő románok nehézségei pedig külön problémaként – igaz, egyes értelmezések szerint inkább álproblémaként – jelentkeznek.

A magyar és román Székelyföld-képek közötti különbségek nyilvánvalóak. Még akkor is, hogyha valójában egyik fél sem tud sokat arról, mit is jelent *a másik* számára ez a régió, hogyan tekint rá. A magyar és a román reprezentációk közötti eltérések főképp annak köszönhetőek, hogy ezek a képek a 20. századra rögzült nemzetépítő és nemzetállami logikák alapján működő közeg szerves termékeiként jöttek-jönnek létre, és érzékelésüket is *nemzetiszínű* szűrők torzítják. Ez azonban csak a felszín. Ha sikerül megszabadulni ezektől a szűrőktől, és a nemzeti szintről mintegy lejjebb merülve, közelebb kerülünk a helyszínhez, a látvány megváltozik, az egyneműség odatesz. Az elénk táruló kép egyre színesebbé, mozaikszerűbbé válik, és noha a nemzeti színek

nem tűnnek el teljesen, a részletekből egy jóval bonyolultabb és nem ritkán ellentmondásosabb valóság bontakozik ki. Hiszen másként látja a Székelyföldet egy magyarországi, és megint másként egy szlovákiai, egy dél-erdélyi vagy partiumi, illetve székelyföldi magyar, vagy még közelebről nézve egy kézdizségi és egy Nyárad-menti magyar (vagy székely-magyar). Továbbra is a magyaroknál maradva, másképp tekint a Székelyföldre egy értelmiségi és egy gyári munkás, egy nagyvárosi és egy falusi közegben élő ember, egy, a *nemzeti* témák iránt közömbös és egy *nemzeti érzelmű* személy, és biztosan másként látják a vegyes családban élők is. Ugyanez a tarkaság – bár valamivel kevesebb részlettel – a románok Székelyföld-képein belül is megfigyelhető. Itt is beazonosítható egy bukaresti vagy moldvai, esetleg *regáti*, illetve erdélyi vagy székelyföldi román nézőpont stb. A sokszínűséget fokozza, hogy mindezek a képek nemcsak hogy egy időben élnek egymás mellett, hanem folyamatosan változnak, keverednek és interakcióba kerülnek egymással, és nemcsak egymásra, hanem a *valóságra* is visszahatnak. Ahhoz, hogy észrevegyük ezeket az árnyalatokat, nyitottságra, a nemzetiszínű szűrők félretételére is szükség van, csakúgy, mint arra, hogy el tudjunk vonatkoztatni a korábban megismert és rögzült egyszínű(sített) és (le)egyszerű(sített) képektől.

Jelen dolgozatban arra teszek kísérletet, hogy egyrészt bemutassam a magyar és román nyelvű közbeszédben² dominánsnak tekinthető Székelyföld-képeket és azok gyökereit, beleértve néhány olyan értelmezést is, amelyek nem férnek bele a markáns, ám meglehetősen leegyszerűsítő *nemzeti* kategóriákba. Ezzel együtt érzékeltetni szeretném azokat a folyamatokat és körülményeket is, amelyek az egyes reprezentációkat létrehozzák, és további formálódásukat befolyásolják.

Források és szakirodalom

A Székelyfölddel foglalkozó közbeszéd, illetve a régió jelenkori viszonyait és társadalmát vizsgáló szakirodalom egyre bőségesebb és differenciáltabb, ami egyaránt érvényes a téma megközelítésére és feldolgozásának minőségére. A témagazdagság valamivel jobban jellemzi a magyar diskurzust, mint a románt, ami részben azzal magyarázható, hogy a Székelyföld iránti érdeklődés magyar részről intenzívebb és szerteágazóbb. A romániai magyarságot érintő szakirodalomból a Székelyföld-képek létrejöttében kulcsfontosságú interetnikus viszonyokat elemző, illetve dekonstruáló szerzők közül azokat említeném meg külön, akiknek a munkái jelen elemzés kiindulópontjaként szolgáltak: Biró A. Zoltánt, Gagyi Józsefet, Tánzos Vilmost, Marius Lazárt, Salat Leventét és Veres Valért, Ștefan Brunót, Csutak Istvánt, Alina Mungiu-Pippidit; továbbá Maria Cobianu-Băcanu és Ioan Lăcătușu publikációs tevékenységét, és említést érdemelnek még például B. Kovács

András, Bíró Béla, Sylvester Lajos és Váry O. Péter írásai is. Nem a Székelyföldről szól, de rendkívül inspiráló Rogers Brubaker, Feischmidt Margit, Jon Fox és Liana Grancea könyve Kolozsvár hétköznapi etnicitásáról.³ Az itt említendő szövegek (és műsorok), a tudományos igényű tanulmányoktól a politikai publicisztikákon, televíziós riportokon és turisztikai cikkeken át a rohamosan bővülő internetes diskurzusig (kommentárok, blogok), egyszerre szolgáltak számomra forrásanyagként, az elemzés tárgyaként és szakirodalomként.

A Székelyföld mint régió

Bár a Székelyföldet első pillantásra látszólag könnyű beazonosítani, valójában nem egységes az így nevezett térség meghatározása.⁴ A történelmi Székelyföld a mai Maros, Hargita és Kovászna megyék területén fekvő székely székekből (Marosszék, Udvarhelyszék, Csíkszék és Háromszék) és a hozzájuk tartozó, ma Kolozs és Fehér megye határán fekvő Aranyosszékéből állt. Sajátosságát a székelység középkori letelepítésével és katonáskodó határőrnépként való megszervezésével nyerte el. Ugyanakkor a középkor óta nemcsak a székelyföldi társadalom szerkezete alakult át, hanem a terület határai is többször módosultak. Jelentős közigazgatási változásra került sor a dualizmus időszakában, a székely autonómia felszámolásával járó közigazgatási reform keretében (1876), amely viszont a négy „székely vármegye” kialakításával megtartotta a szűkebb régió egységét. Ez Nagy-Romániában is csak kis mértékben módosult, míg a térséget 1952-ben egyesítette az etnikai alapon létrehozott Magyar Autonóm Tartomány (MAT). A mai állapot a megyék 1968-as visszaállítása óta tart, az 1998-ban létrehozott (európai uniós) Központi Fejlesztési Régió azonban román többségű dél-erdélyi megyékkel kapcsolta össze a Székelyföldet.

A kora újkor óta több olyan közigazgatási átalakítás vagy javaslat történt, amelyek – bár rendszerint csak átmeneti időre – valamilyen módon megbontották a Székelyföld egységét. Az első ilyen reformok a Habsburgok 18. és 19. századi centralizációs törekvéseihez köthetők, majd II. Károly román király diktatúrájának intermezzója csatolta Háromszéket a túlnyomórészt regáti Argeş (Bucegi) tartományhoz (1938–1940 között). A Román Népköztársaságban, a MAT megalakításáig a Székelyföldön két román többségű tartomány osztozott (1950–1952 között), a MAT Maros-Magyar Autonóm Tartománnyá való 1960-as átszervezésével pedig Háromszéket újra leválasztották a régióról. Mindazonáltal a Székelyföld a különféle átszervezések és változások ellenére – székely-magyar többségének és e népesség hagyományainak köszönhetően – a középkor óta mindmáig megőrizte bizonyos különállását és egységét mint *kulturális régió*.⁵

Ugyanakkor napjainkban még magyar részről sincs egyértelmű konszenzus a Székelyföld kiterjedését illetően. A Romániában évek óta napirenden lévő közigazgatási reform kapcsán a Romániai Magyar Demokrata Szövetség a Székelyföld egységének megőrzését, és lehetőleg önálló régióként való megszervezését szorgalmazza, 2007-es tervezete egy Maros, Hargita és Kovászna megyékből álló régiót javasol.⁶ Ezzel szemben a székelyföldi autonómia kivívását zászlójára tűző, az RMDSZ egyik riválisának is tekinthető Székely Nemzeti Tanács autonómiaterve a történelmi Székelyfölddel majdnem megegyező térséggel számol, vagyis a ma is magyar többségű egykori székely székek területét foglalná bele az autonóm régióba. Míg Vofkori László a „mai értelemben vett Székelyföld” területét 10 876 km²-ben, lakosságát pedig 826 752 főben adja meg (ebből 93% magyar),⁷ az RMDSZ három megyés régió-javaslatára egy 17 063 km²-nyi, kb. 1,13 milliós lakosságú (ebből 59% magyar nemzetiségű) területre vonatkozik,⁸ a Székely Nemzeti Tanács 2009-ben kiadott Autonómia Statútumában kijelölt térség pedig 9980 km²-el, 809 ezer fővel (ebből 76% magyar) számol.⁹ Marosvásárhely sajátos eset, mivel az ezredforduló utánra átbillentek az etnikai arányok a városban: a románok többségbe kerültek, és 2000 óta a polgármesteri tisztelet is román politikus tölti be. Így vannak, akik már nem is tartják a Székelyföld részének az egykori Székelyvásárhelyt, mások viszont továbbra is „ragaszkodnak” a legnagyobb magyarlakta városhoz.¹⁰

Az 1989 utáni román közbeszédben sokáig csak a magyar többségű Hargita és Kovászna megyét számították a Székelyföldhöz (az 1994-ben megszerzett ortodox püspökség is Kovászna–Hargitai Püspökség lett), egy másik megközelítés azonban ide sorolja – a román többségű – Maros megyét is. Ez utóbbi jelentősen „javítja” az etnikai arányokat is: alig 18%-ról 36%-ra növeli a román lakosság arányát, csökkentve – az ellenzők érvelésében – a Székelyföld *etnikai alapú területi autonómiájának* megalapozottságát. Mi több, a „nemzetvédő” románok többnyire még a Székelyföld (*Ținutul Secuiesc*) megnevezést is elutasítják, írásaikban így általában a két/három megye nevével jelölik a térséget, vagy idézőjelbe teszik a *Ținutul Secuiesc* megnevezést, illetve az úgynevezett „Székelyföld”-ként (*așa-zisul „Ținut Secuiesc”*) emlegetik,¹¹ de előfordul még a *Székelység* (*Secuimea*) név is.

Amint az az adatokból kitűnik, egyik esetben sem beszélhetünk kompakt, tisztán magyar területről, noha a népesség egyértelműen magyar többségű, múltjából és hagyományaiból kifolyólag pedig a Székelyföld vitathatatlanul magyar jellegű régióknak tekinthető. Ám az évszázados keveredés, de különösen a 20. század második felében lezajlott társadalmi folyamatok következtében napjainkban a Székelyföld területén számottevő román népesség is él. A románok főképp Maros megyének a történelmi Székelyföldön kívül eső részein, Hargita megye északi (Maroshévízen és környékén) és Kovászna megye déli csücskében (Bodzafordulón és környékén) és néhány enklávében

(például Vaslábbon), valamint a nagyobb városokban élnek, különösen Marosvásárhelyen, Sepsiszentgyörgyön, Csíkszeredában. Ezen kívül a Székelyföld nagy részén megtalálhatók még román szórványközösségek.

A Székelyföld-képek kialakulásának közege – a nemzetállami kontextus

A különféle Székelyföld-képeket meghatározza az a közege, amelyben létrejöttek és formálódnak. E közeget egyrészt a magyar és a román *nemzeti történelemszemlélet* és a sajátos székelyföldi magyar–román viszonyrendszer alkotja, másrészt a ma is zajló rivális magyar és román nemzetépítési folyamatok – vagyis Bukarest, Budapest, illetve a helyi magyarság és románság nemzeti-nemzetiesítési törekvései és stratégiái. Mivel ez a közege a különféle nemzetállami mechanizmusok alapján működik, így átfogóan *nemzetállami kontextusnak* is nevezhetjük.¹² A nemzetállami kontextus azonban nem tekinthető valamilyen statikus, állandó állapotnak, épp ellenkezőleg, egy dinamikusan változó, folyamatosan újra- vagy átfogalmazott összefüggérendszerként kell elképzelnünk. Hiszen mind a történelemszemlélet, mind a magyar–román államközi kapcsolatok és nemzetépítések is szüntelen változásokon mennek keresztül. Az egyes képek létrejöttét befolyásoló nemzetállami kontextus ismeretén túl azonban nem árt tisztában lenni azzal sem, hogy *kik* alkotják meg a vizsgált ábrázolásokat és *miért*, vagyis hogy mi a *funkciójuk*. A következőkben először a nemzeti történelemszemléletet és a Székelyföldön egymással versengő nemzetépítéseket próbálom meg vázolni, utána pedig röviden kitérek a képek megalkotóinak és funkcióinak szerepére is.

A nemzeti történelemszemlélet

A nemzeti múltszemlélet alatt a régió történetének nemzeti nézőpontból való értelmezését értem, ami a nemzeti vagy etnocentrikus szemlélet érvényesülésétől a kifejezetten nacionalista megközelítésig terjedhet. E múltszemlélet egyik jellegzetes ismérve, hogy alkalmazója elsősorban (vagy kizárólag) *saját* nemzeti optikáján keresztül látja-láttatja és értékeli a történelmi folyamatokat, eseményeket és jelenségeket.

Közismert, hogy a Székelyföld történetének magyar és román olvasata – csakúgy, mint egész Erdélyé és a magyar–román kapcsolatoké – már a kezdeteknél, az őshonosság, vagyis a „ki volt itt korábban?” kérdésénél kettéválik, és a két narratíva a továbbiakban végig párhuzamosan fut egymás mellett, hogy csak időnként találkozzanak vagy közelítsenek egymáshoz.¹³ A román nemzeti narratíva alapját képező dák-római szintézis és kontinuitás elméletét a román történészek a későbbi Székelyföldre is érvényesnek tekintik: „Az ősrómai megtelepedés jelenlétét és kontinuitását a Kárpáton belüli kultúra térségében – a székelyek bejöveteléig és megtelepedésük után a később »szé-

kely székekként« ismert területeken – számos régészeti, nyelvészeti, néprajzi és okleveles bizonyíték támasztja alá az aurelianusi visszavonulást követően is.”¹⁴ Ám míg az Erdély többi területén megtelepedő magyarság nem tudta asszimilálni a többségi román őslakosságot, az eredetileg szintén román jellegű délkelet-erdélyi határvidéket a székelyek az évszázadok folyamán sikeresen *elszékelyesítették*. Mindebből nemcsak az „elsőként érkező joga” eredeztethető, hanem az is, hogy a mai székelyek részben – akár jelentős részben is – román származásúak. Jóllehet az erdélyi románság történetén belül a Székelyföld nem játszik központi szerepet, a dák-római eredet és a román népesség folytonossága révén legalább részben román régmúlttal is rendelkezik, ekképp szervesen beilleszthető a hagyományos román nemzeti narratívába. Az ókori kezdetek után tehát a székelyföldi románok is részesei a „három román ország” történetének, amelyen belül a nacionalista szemlélet szerint az erdélyi románság története egyfajta *szenvédéstörténet*ként jelenik meg. Ez utóbbi kifejezés a románok marginalizált helyzetére és elnyomására utal a középkori Magyar Királyság és az Erdélyi Fejedelemség társadalmi és vallási életében, vagyis hogy a románok nem tartoztak Erdély három (rendi) nemzete közé, és az ortodox egyház is csak megtűrtnek minősült a négy bevett felekezet mellett. Ugyanebből a nézőpontból az erdélyi románok újkori története a román nemzet szakadatlan, és 1918-ban sikerrel koronázott küzdelmét foglalja magában a magyar és szász dominancia ellenében, illetve a nemzeti egység megteremtéséért.¹⁵ Ebben a nacionalista (és erősen leegyszerűsített) olvasatban a románok társadalmi elnyomása egyúttal folyamatos *elnemzetietlenítéssel* is párosult. A Székelyföld tekintetében Nicolae Edroiu román történész öt olyan újkori időszakot különített el, amikor a székelyföldi románság erőszakos asszimilálását vagy elűzését célzó (magyar) akciókra került sor: az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc idején, a dualizmus folyamán, az 1940–1944 közötti „horthysta megszállás” alatt, a Magyar Autonóm Tartomány fennállása idején, végül pedig az 1989-es eseményeket követően.¹⁶ Trianon után – a három említett intermezzót leszámítva – a trend megfordult, a két világháború közötti két évtizedben, valamint a Ceaușescu-korszak második felében a székelyföldi román társadalom megerősödött, helyzete javult.

Ezzel szemben a magyar nemzeti narratívából gyakorlatilag teljesen hiányzik a székelyföldi románság. Kevés kivételtől – például *A többség kisebbsége* című tanulmánykötettől¹⁷ – eltekintve a románok székelyföldi jelenléte csak Trianon után válik láthatóvá, és akkor is túlnyomórészt negatív szerepben tűnnek fel (a román nemzeti narratíva 1918 előtti magyarsághéjéhez hasonlóan). A magyar történetírás szerint a honfoglaló magyar törzsek, illetve a 12–13. században itt megtelepedő székelyek csak gyér szláv és egyéb néptörzsekből álló lakosságot találtak a térségben – de románokat nem.¹⁸ A középkori Magyar Királyság társadalmán belül a székelység különleges jogállással bírt, ami sajátos pozíciót biztosított a régiónak Erdélyben, és hozzájárult a

székely identitás továbbéléséhez még a kiváltságok megszűnte után is. Románok eleinte csak szórványosan, nagyobb számban a 16–17. század fordulójától, majd főleg a 18. században érkeztek a székely székekbe, többségük pedig folyamatosan, még a modern nemzeti identitások kialakulása előtt, de legkésőbb a 20. századra be is olvadt a helyi székely-magyar többségbe.¹⁹ Noha a Székelyföld Erdélyen belül inkább perifériának számított, a nacionalizmus kibontakozásával jelentősége nőni kezdett. A továbbra is magyar többségű régió ugyanis az erdélyi vármegyék fokozatos elrománosodásával a magyarság egyfajta *keleti végvára* lett – 1848–49-ben egyenesen kulcsfontosságú szerepet töltve be a magyar történelemben –, igaz, gazdasági helyzete továbbra is meglehetősen hátrányos volt. Trianon után vált a Székelyföld a magyarság *belső anyaországává* Románián belül, amit a román térnyerés csak az államszocialista rendszer második felétől kezdett egyre jobban kikezdeni. A régió 20. századi történetének magyar olvasata mintegy a román narratíva negatív tükörképeként is szemlélhető: a román történetírásban pozitív megvilágítást kapó periódusok (1918–1940, 1968 után) a magyar történészek munkáiban – és a magyar köztudatban – egyértelműen sötét korszakokként vannak jelen (magyar *szenvedéstörténet*), eltérően a háború alatti *kis magyar világtól* vagy az 1989 utáni időszaktól, illetve a sztálini autonómia valamivel ellentmondásosabb értékelésétől.²⁰ A románhoz hasonlóan a magyar nemzeti és nacionalista történelemszemléletben is nagy szerepe van a nemzeti elnyomásnak: például a két világháború közötti román kisebbségpolitikának, a *visszarománosításnak* vagy a Ceaușescu alatt intézményesülő magyarellenességnek és homogenizációs törekvéseknek. Fontos még a székelység specifikus történetéből és identitásából (kollektív jogokkal felruházott katonanépesség) eredő szemlélet is, amelyet változatos eredethagyományok tarkítanak (például a székely–hun rokonság).

Mind a magyar, mind a román nemzeti történelemszemléletben közös, hogy saját magát őshonosnak, *a másikat* pedig jövevénynek (hódítónak, betolakodónak, gyarmatosítónak, betelepülőnek stb.) tekinti. A *saját* közösség így az egész történelem folyamán végig legitim védekezésben van. A nemzeti múltszemléletben erőteljesen működik a kettős mérce és a szelektivitás: miközben saját nemzetének, közösségének érdekeit abszolútizálja, hajlamos figyelmen kívül hagyni a többi, adott esetben ellenérdekelt közösség szempontjait vagy az egyéb, *nem nemzeti* szempontokat. Jó példa erre az 1848–49-es forradalom és szabadságharc, Trianon és a második bécsi döntés, vagy Ceaușescu társadalompolitikájának magyar vagy román nemzeti nézőpontból való értelmezése. Szintén gyakori jelenség, hogy az egyes csoportok kollektív emlékezete akár évszázados – vélt vagy valós – sérelmeket is képes minuciózusan számon tartani, miközben pár évtizeddel korábbi eseményeket sem tud (akar) felidézni. E kettősség eklatánsan nyilvánul meg a kisebbségi jogok (vagy például az autonómia) követelésében is: a román elit Trianon óta

szinte ugyanazzal az intranzigens elutasítással viszonyul a magyar kisebbségi követelésekhez, mint ahogy a magyar elit a románokéihoz 1918 előtt.²¹

Noha a professzionális („hivatalos”, akadémiai) történetírás napjainkra Közép- és Kelet-Európában is kezdi meghaladni az egykor a nemzetépítés szolgálatában álló történetírás romantikus, nemzeti-nacionalista műltszemléletét, az azért még nem tűnt el teljesen. Ott, ahol ma is töretlenül folyik a nemzetállam-építés, mint például Romániában is,²² még mindig uralkodónak vagy legalábbis rendkívül befolyásosnak tekinthető, de hatása Magyarországon sem elhanyagolható. Nem beszélve arról, hogy a történettudomány fejlődését csak számottevő késéssel követő közgondolkodást továbbra is egyértelműen meghatározza ez a szemlélet, a köztudatba már korábban beépült elemei és axiómákká merevedett tézisei révén. A nacionalista diskurzusban ezek gyakran bukkannak fel különféle történelmi klisék, mítoszok és sztereotípiák formájában. De meg kell még említeni a „hivatalos” nemzeti narratívák melletti alternatív elbeszéléseket is. Bár ezek egyes korábbi időszakokban akár a történelmi tudat részei is lehettek (például a hun-magyar/székely rokonság²³), vagy a hatalom által propagált – és ennek megfelelően kellőképpen átideologizált – kánonhoz tartozhattak (például a románok tisztán dák származása²⁴), ma többnyire különféle szubkultúrákba szorultak vissza. Ott azonban híveik már-már vallásos hittel ragaszkodnak hozzájuk, még kisebb lehetőséget hagyva a *másikkal* való szót értés számára. Külön problémát jelent a két professzionális történetírás közötti párbeszéd akadozása: az intézményi keretek meglétéhez és a szakemberek viszonylag nagy számához képest kevés a közös projekt vagy az érdemi, konstruktív vita.

A nemzeti műltszemlélet – kiváltképp annak nacionalista válfaja – hatékony közösségépítő eszközként szolgálja a nemzeti eliteket: a nemzeti narratívákat mindegyik fél szabadon használhatja fel saját álláspontjának legitimálására az erőforrásokért, pozíciókért és befolyásért való rivalizálás során. Egyúttal viszont szükségszerűen deformálja is a valóság értelmezését és a reális önértékelést, megnehezítve – többek közt – az interetnikus viszonyok (a kisebbségi kérdés) méltányos rendezését. Ugyanis nem csupán a Székelyföld történetének értékeléséhez biztosít látszólag egyértelmű és világos, de valójában leegyszerűsített és torz kereteket, hanem befolyásolja a régió jelenlegi viszonyainak értelmezését, valamint a *másik* képét, a hozzá való viszonyulást is. Az így létrejövő sztereotípiák aztán különösen etnikailag homogén közegben bizonyulnak tartósnak, ahol ritka vagy teljesen hiányzik a *másikkal* való találkozás, míg vegyes nemzetiségű vidéken felülírhatja vagy relativizálhatja őket a mindennapi gyakorlat.

A dominancia igénye – a székelyföldi többség-kisebbség paradoxon

Az itt tárgyalt *nemzetállami kontextuson* belül meg kell említeni a Székelyföld sajátos (paradox) interetnikus viszonyait is, illetve azok lecsapódását a helyiek

mentalitásában és a Székelyföldre vonatkozó diskurzusban. Az a körülmény, hogy Hargita és Kovászna megyében, valamint Maros megye egyes területein a magyarok alkotják a többséget, meghatározza az itt élők identitását és gondolkodásmódját. Mind a magyar, mind a román közösség tagjai egyszerre érzik magukat *többséginek* – a magyarok tényleges, helyi számbeli többségükből, a románok pedig *államalkotói* státuszukból kifolyólag – és *kisebbséginek* – a magyarok országos, a románok helyi helyzetük alapján.²⁵ A *többségi tudat* a dominancia igényével, míg a *kisebbségi* a sérelmi diskurzus művelésével jár, mégpedig mindkét csoportnál egyszerre.

A nyugat-európai (francia) modellt²⁶ követő, nemzeti elkötelezettségű románok számára Románia mindenekelőtt a román nemzet állama,²⁷ amelyben egyértelműek a többségi és kisebbségi szerepek, illetve a fölé- és alárendeltségi viszonyok. Sarkítva: többségiként (az államalkotó nemzet tagjaként) elvárják a kisebbség lojalitását, azonosulását a román politikai nemzettel, és legfeljebb némi kulturális identitásápolást, hagyományőrzést hajlandóak tolerálni, netán támogatni. Ezt a felállást bonyolítja, hogy a többségi ember általában nem is nagyon tud a kisebbségekről, nem érdeklődik irántuk, így annál jobban meglepődik, amikor szembesül egy kisebbségi dominanciájú régió valóságával. A meghökkenés pedig az apró, félreérthető jelenségeknek köszönhetően könnyen idegenkedésbe, sőt ellenségességbe csaphat át.²⁸

A székelyföldi magyarok helyi többségük, valamint az 1918-ig megkérdőjelezhetetlen és az élet minden színterére kiterjedő magyar (székely) dominancia, illetve a későbbiek során is megtartott pozíciók alapján formálnak ma is igényt a helyi vezető szerepre, őrizve – a románokkal szembeni – felsőbbrendűségük tudatát. Mindeközben elutasítják azokat a változásokat, amelyek a Trianon, illetve a második világháború utáni időkben következtek be.

A dominancia igénye és a kisebbségi helyzet együttes megléte enyhén tudathasadásos állapotot eredményez, és időnként frusztrációt okoz, különösen az elitek köreiben. Azon románok számára, akik a román nemzetállami szemléletben, az államalkotó nemzet tagjaként szocializálódtak, valóban nehezen megemészthető (vagy egyenesen elfogadhatatlan) ennek a szemléletnek a csorbulása a székelyföldi mindennapokban. A 19–20. században kikristályosodott magyar és román nemzeti/nemzetállami eszmékhez ma is ragaszkodó románok és magyarok *tényleges* problémaként élik meg a másik nemzetépítés sikereit, ami erősíti nacionalizmusuk görcsösségét – a székelyföldi *interetnikus konfliktusok* jó része épp ebből a feszültségből táplálkozik. Mindezt csak fokozzák a térségben a 20. század folyamán bekövetkezett politikai fordulatok, amelyek rendszerint komoly társadalmi változásokkal és az interetnikus erőviszonyok átrendeződésével is jártak. (Marina Blagojević szerb szociológus ezt egy 1995-ben írt tanulmányában, Koszovó vonatkozásában találóan – és a Székelyföldre is alkalmazhatóan – *a dominancia ingájaként* írta le.²⁹) Röviden ez a román közbeszédben *Har-Kov-jelenségként*³⁰

emlegetett kérdéskör lényege. Noha itt egy specifikus, a maga teljességében csak a helyszínen értelmezhető témáról van szó,³¹ az mégis jelentős mértékben befolyásolja a másutt kialakuló Székelyföld-képeket is.

Nemzetépítések között

A Székelyföld-reprezentációkat formáló *aktivitások* közül a következők a legfontosabbak: Bukarest kisebbség- és Székelyföld-politikája, Budapest nemzet- (határon túli magyarság-) politikája, valamint a helyi magyar és román elitek társadalomszervező aktivitása.³²

A tevékenységek első kategóriája a román elitek viszonyulását takarja a romániai magyar kisebbséghez, különösen a székelyföldi tömbhöz, valamint azt, hogy milyen eszközökkel építik a román nemzetállamot a Székelyföld sajátos körülményei közepette, hogyan támogatják az államalkotó/többségi nemzethez tartozó románokat Hargita, Kovászna és Maros megye magyar többségű részein. Az 1989 utáni román politika és közélet ugyan időnként kiemelten foglalkozik a székelyföldi románok ügyével, ám ennek inkább aktuálpolitikai és konjunkturális okai vannak. Az egymást követő kormányok – főképp azok, amelyeknek az RMDSZ is tagja vagy támogatója volt – a nemzeti jelszavak hangoztatása ellenére sem segítettek a három megyében élő románokat olyan mértékben, ahogy azt azok képviselői elvárták. Mindazonáltal a kilencvenes évek első felének nacionalista diskurzusa – az 1990. márciusi marosvásárhelyi események, a székelyföldi románok „üldözése” és a magyar autonómiatörekvések körül – megalapozta azt a konfliktusos Székelyföld-képet, amely több tekintetben máig uralja a román közgondolkodást. Ez pedig hatással van az elitek politikájára is. Annak ellenére, hogy az RMDSZ kormányzati szerepvállalása (és az euro-atlanti integrációs elvárások) visszafogta a későbbi kormányok nacionalizmusát, és némi szemléletbeli változást is hozott, a román elitek nagyobb része továbbra is erősen nemzeti és etatiszta beállítottságú. Ez változatos formában nyilvánul meg, például az állami magyar felsőoktatás fejlesztésének lassúságában (az önálló állami magyar egyetem elutasítása és a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem ügye); a Román Ortodox Egyház székelyföldi támogatásában; a hivatalos magyar nyelvhasználat érvényesítésének nehézségeiben; a decentralizációs folyamatok elhúzódásában; az autonómia következetes elutasításában stb. Így, miközben a rendszerváltás és az európai integráció a centralizált nemzetállam lassú visszaszorulásával jár, a román elitek igyekeznek *minél tovább minél többet* megtartani a nemzetállamiság attribútumaiból.

A második kategória – Magyarország nemzetpolitikája – ebben a vonatkozásban azokat az erőfeszítéseket foglalja magában, amelyeket a mindenkori magyar kormány az erdélyi magyar közösség fennmaradása és fejlődése érdekében fejt ki, vagyis egyfajta határon túli nemzetépítést. Budapest a rendszerváltás óta tulajdonképpen arra tesz kísérletet, hogy az 1918–1920 óta

megszakadt magyar nemzetépítés folyamatát folytassa,³³ a kudarcot vallott revíziós politikához és a pártállam közömbösségéhez képest újrafogalmazott célokkal és eszközökkel. Ezek a célok elsősorban a magyarság számára kedvezőtlen, az 1980-as évek végére kialakult *status quo*ból (a Magyarországon kívüli magyar közösségek jogi, kulturális, társadalmi és gazdasági helyzetének fokozatos romlása, szétfejlődés stb.) való kimozdulást, a negatív trendek megállítását vagy legalábbis fékezését jelentik. Míg a magyarországi jobb-közép kormányok – változó hangsúlyokkal – egyfajta *nemzeti reintegráció*val kívánják ezt elérni (intézményépítés, a státusztörvény, majd az egyszerűsített honosítás 2010-es bevezetése, a székelyföldi autonómiatörekvések melletti deklarált kiállás), a balközép kormányok elsősorban a kompromisszumos szomszédságpolitikától (például a magyar–román alapszerződés megkötése, a státusztörvény módosítása) és az euro-atlanti integrációtól vártak eredményeket.³⁴

A Székelyföld-képekre hatást gyakorló tevékenységek harmadik kategóriája a romániai magyar és különösen a székelyföldi magyar és román elitcsoportok politikáját és társadalomszervező szerepvállalását öleli fel. A legjelentősebb magyar szervezet, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) olyan ernyőszervezetként jött létre, amely egyszerre fogja össze a politikai (érdekvédelmi és képviseleti), kulturális és művelődési, valamint vallási egyesületek aktivitását.³⁵ Ezt a szerepet részben szervezeti hálózata és (eddig) kormányzati részvétele/befolyása révén máig betölti. A helyhatóságokban és – kormánytagként – a végrehajtó hatalomban kiépült pozícióinak köszönhetően az RMDSZ komoly források elosztása fölött rendelkezik, továbbá döntő befolyással bír a magyar kisebbségnek szánt román állami szubvenciók és részben a magyarországi támogatások kezelésére is. A szövetség számára a magyar többségű Székelyföld egyszerre jelent biztos háterszágot (viszonylag stabil etnikai szavazóbázissal), amely biztosítja parlamenti jelenlétét, és olyan térséget, ahol különféle konkurens alternatívák is feltűnhetnek, a székely nemzetépítéstől az autonómia radikálisabb képviselétéig.³⁶ Ezek valódi kihívást jelentenek az RMDSZ politikusai számára, ami lecsapódik a romániai magyar közbeszédben (így a Székelyföld-képekben) is, miközben a küzdelmeket a román és a magyarországi pártpolitika beavatkozásai is árnyalják. Az RMDSZ-t érő bírálatok és a konkurencia ellenére a szövetség mindmáig sikeresen meg tudta őrizni befolyását a székely megyékben is, aminek következtében a román közbeszédben a Székelyföld időnként a „leválthatatlan” RMDSZ *hűbérbirtok*aként vagy a helyi magyar *etnokrácia* kapcsán tűnik fel.³⁷ Némi túlzással azt is mondhatjuk, hogy a szövetség és a székelyföldi magyar elitcsoportok az 1989-es fordulat óta egyfajta „kis magyar nemzetállam-építést” folytatnak Románia kellős közepén, a román (nemzet)állami szuverenitás kereteit feszegetve, egyszerre harcolva a központi és helyi román elitcsoportokkal. Ám míg Bukaresttel – az erőviszonyok

miatt – kénytelen egyezkedni az RMDSZ, az utóbbiakat nem igazán tekinti partnernek. Ez részben annak is köszönhető, hogy a székelyföldi románság képviselőtét a kilencvenes évek elején – párhuzamosan a helyi intézmények részleges „visszama­gyarosodásával” – a kulturális („önvédelmi”) szerveződésként létrejött Vatra Românească vállalta fel, amely viszont agresszív, nacionalista retorikájával nagyban hozzájárult az interetnikus feszültségek gerjesztéséhez. A kölcsönös bizalmatlanság azután is megmaradt, hogy a helyi román civil társadalom összefogására 2005-ben létrejött a számos román egyesületet, alapítványt tömörítő Hargita és Kovászna Megyei Románok Polgári Fóruma, amely 2010-ben Maros megyével is kibővült.³⁸ A Fórum székhelye Sepsiszentgyörgyön van, vezetői pedig aktív kulturális és érdekvédelmi tevékenységet folytatnak a székelyföldi románság nevében, szorosan együttműködve a térségben működő Kovászna–Hargitai Ortodox Püspökséggel és a román állam helyi intézményeivel, továbbá Székelyföldön kívül működő szervezetekkel is. A román vezetőknek a magyar szervezetekhez és önkormányzatokhoz fűződő viszonyát ugyanakkor a rivalizálás jellemzi. A székelyföldi románság közösségként való megszervezése – számos objektív okból kifolyólag (a helyi románok viszonylag szerény hagyományai, csekély létszáma, heterogenitása, a magyar nemzetépítéssel való konfliktusai) – komoly nehézségekbe ütközik, és erősen függ az államhatalom támogatásától. A székelyföldi román elitek hiába lépnek fel határozottan a három megye közel 400 ezres románsága nevében, közösségüket belső törésvonalak is megosztják. Ebben a számukra ellenséges közegben rendkívül nehezen tudják csak érvényesíteni érdekeiket, ezért ismételtelen szorgalmazzák, hogy a kormányzat dolgozzon ki valamilyen különleges stratégiát a támogatásukra.³⁹ Erre azonban mindmáig nem került sor, néhány, esetlegesnek tekinthető intézkedést leszámítva.

A képek alkotói és funkciója

A bemutatott tényezők által alakított Székelyföld-reprezentációk – mint a különféle ábrázolások általában – természetesen nagyban függenek megalkotóik személyiségétől, nézőpontjától is. Ennek megfelelően e képek rendszerint csak az *objektív valóság* sajátos értelmezését vagy annak egy szeletét tükrözik, amely akár egészen torz és a valóságtól elrugaszkodott is lehet. Jelen tanulmányban nincs lehetőség bemutatni az egyes Székelyföld-képek létrehozóit és hátterüket, pedig korántsem elhanyagolható körülmény, hogy a konkrét személyek miért pont úgy konstruálják meg az adott reprezentációt, ahogyan azt teszik. Egyaránt nagy szerep jut itt a neveltetésnek, a családi emlékezetnek, a közoktatás keretein belül és kívül elsajátított történelmi-társadalmi ismereteknek és a személyes élményeknek. A nemzetiségi hovatartozáson túl nem mellékes, hogy az illető milyen környezetben szocializálódott: kisebbségként vagy többségként, ha magyarként, akkor romániai vagy magyar-

országi magyarként – az előbbin belül helyi (székelyföldi születésű, vagyis közvetlenül is érintett), vagy máshonnan származik (vagy mondjuk elhagyta Romániát). Ha román, akkor ókirálysági vagy erdélyi, ha székelyföldi, akkor ottani születésű vagy már felnőttként költözött a három megye egyikébe. Fontos a társadalomban elfoglalt pozíciója is: politikus vagy köztisztviselő (ezen belül pedig a központi vagy a helyi közigazgatásban dolgozik), esetleg más közéleti vagy egyházi személy, humán vagy reál értelmiségi, üzletember vagy civil aktivista stb. Szintén nem elhanyagolható (néhol döntő jelentőségű), hogy milyen kapcsolati (szakmai, ideológiai, baráti, ismerősi) hálózatoknak a része, beleértve egy párthoz, mozgalomhoz való tartozást, esetleg az állambiztonsági szervekkel való kapcsolatot is. Mivel azonban az egyes szerzőkről nem rendelkezem megfelelő információkkal, így itt nem is mérlegelem a munkájuk mögötti motivációt.

Rendkívül fontos továbbá, hogy a Székelyföld-képek megkonstruálása során az alkotóik mindössze a nemzetépítési folyamatokból kibontakozó valóság *leírására* törekednek, vagy – akár burkoltan, akár nyíltan – a valóság *alakítása* a céljuk, és valamilyen aktivitásra ösztönöznek. Mindez szorosan összefügg a tudomány (különösen a társadalomtudományok) legitimáló funkciójával, ami alapján megfogalmazódik a kérdés: egy bizonyos politikai szándék irányítja-e a kutató munkáját, vagy fordítva, a kutató eredményei hatnak a politikára? A tudomány, a közélet és a politika összefonódásából, valamint a modern információs társadalom működéséből következik a különféle képek vegyessége is, vagyis az, hogy nem lehet mindig biztosan elkülöníteni a tudományos szempontok alapján, tudományos céllal alkotott és megfogalmazott *szakmai* képeket (és véleményeket) a politikai, közéleti érdekek mentén létrejövő *politikaiaktól*. Ebben viszont segítség lehet, ha a képek vizsgálata során nem felejtjük el feltenni a *cui prodest* (kinek az érdeke) örökérvényű kérdését...

A tudomány eredményeinek politikai-közéleti céllal történő felhasználása nem új jelenség, nemritkán pedig egyenesen a szakértők aktív részvételével történik. A demográfiai kutatások vagy népszámlálások eredményei, a történettudomány vagy a földrajztudomány megállapításai már számos esetben szolgáltak kimeríthetetlen érvkészlettel a különféle konfliktusok után (vagy azok megelőzése végett) tartott tárgyalásokon. De még a „békeidőkben” folyó tudományos diskurzusokba is rendszeresen beszűrődött a politika – elég felidézni a székelyek román eredetére vonatkozó, máig visszatérő vitát, amelynek nemzetpolitikai tétje nyilvánvaló volt, és amelybe az elismert szakemberek (például I. Tóth Zoltán vagy Nicolae Iorga) mellett kevésbé jeles kutatók, publicisták és dilettánsok egész hada is bekapcsolódott.⁴⁰ Nincs ez másképp napjainkban sem, temérdek példa idézhető az aktuálpolitika és a tudományos (vagy annak beállított) diskurzus keveredésére. A politika ma is előszeretettel mozgósítja a társadalomtudományok művelőit, illetve hasz-

nosítja – nemritkán kilúgozott – eredményeiket, legyen szó például a székelyföldi autonómia alátámasztásáról vagy annak ellenzéséről. Így végül időnként nehéz eldönteni, hogy mikor beszélhetünk tisztán tudományos és mikor politikai vitáról, amelyben a történészek, szociológusok, kulturális antropológusok mögött – vagy egyenesen közöttük – közéleti személyiségek és politikusok is állnak. Például 2011-ben a bukaresti parlamentben került sor arra a tanácskozásra, amelyen a Román Akadémia több jeles személyisége vett részt, román politikusok és közéleti szereplők társaságában, és ahol figyelmeztettek a román államra leselkedő veszélyre az RMDSZ által szorgalmazott kisebbségi törvény elfogadása esetén.⁴¹ Önmagában természetesen még nem problematikus, ha tudományos kutatások eredményeit vagy szakmai véleményeket a közélet alakítására használnak (sőt...), ám amikor egy kutatás eleve politikai megrendelésre készül, vagy *nem szakmai* szempontok torzítják el a következtetéseit, illetve a tudományt csak a politikai törekvések legitimálására használják, akkor már elkerülhetetlenül sérül a szakmaiság.

A székelyföldi interetnikus kapcsolatokkal foglalkozó diskurzusban gyakran jelenik meg az a vád, hogy az élitek – de rendszerint csak *a másik* elitcsoport – csupán önös érdekből etnicizálnak egy jelenséget, ami általában a rivális legitimitásának kétségbevonását is maga után vonja. A Székelyföldön időnként kölcsönösen mesterséges konfliktusok kreálásával, megélhetési politikálással vádolják egymást a helyi magyar és román politikusok és közéleti szereplők, azzal, hogy a román és magyar átlagemberek valójában jól megértik egymást, a feszültséget csak a magyar/román politikusok (*etnikai vállalkozók*)⁴² gerjesztik, akik így jutnak pozíciókhoz, befolyáshoz stb.. Tény, hogy *a nemzeti ügy szolgálata* – akár a román nemzetállam „székelyföldi végváraiban”, akár a „magyar nemzet keleti végein” – kiváló önlegitimációként szolgál mind a román, mind pedig a magyar politikai-közéleti élitek számára. Azok tehát valóban érdekelték lehetnek az egyes nemzeti közösségek közötti határok újraterejtésében és megerősítésében, tehát a közélet folyamatos etnicizálásában.⁴³

A Székelyföld-képek

Az eddigiekből jól látszik, hány különféle Székelyföld-reprezentáció létrejöttének feltételét biztosítják a régió sajátos viszonyai. Még ha csupán az 1989-es fordulat óta eltelt több mint két évtizedes időszakot vizsgáljuk, a különféle könyvekből, tanulmányokból, újságcikkekből és riportokból, továbbá jelentésekből, memorandumokból, programokból, törvényekből és dokumentumfilmekből vagy televíziós műsorokból (vagyis az ezek tárgyául szolgáló eseményekből és jelenségekből) egy tarka mozaik tárul elénk a Székelyföldről. E nehezen áttekinthető tabló képeit számos szempont alapján lehet

csoportosítani. Ilyen lehet a képek alkotóinak nemzetisége, világnézete vagy beállítottsága (beleértve a nemzeti kérdéshez való viszonyulását is), az ábrázolások keletkezésének helye, funkciója (szakmai vagy politikai), struktúrája (leíró vagy elemző), de tovább is folytathatnánk a sort. Biró A. Zoltán „*Csodálatos*” és „*intoleráns*” vidék⁴⁴ című tanulmányában két, elsősorban nemzetileg determinált típust különböztetett meg: egy idealizált, főleg magyarországi („csodálatos”) és egy sötét színűre festett, román képet („intoleráns”). Azóta a Székelyfölddel kapcsolatos diskurzus magyar és román részről egyaránt gyarapodott és árnyaltabb lett, így az osztályozást is tovább lehet finomítani. Jelen írásban egy, a nemzeti szempontot alapul vevő felosztásra teszek kísérletet. Mégpedig azért, mert az etnicitás kétségkívül a Székelyföld kulcsfontosságú attribútuma, hiszen a régió elsősorban a magyar (székely) lakosság, illetve annak többségi mivolta által különbözik a környező román vagy román többségű vidékektől. És noha a székelyföldi valóság korántsem csak a *nemzeti kérdésről* szól, így nem is redukálható erre a tényezőre, az etnicitás mégis jobban jelen van itt – akár közvetett formában –, mint a nemzetileg homogénebb területeken. A következő csoportosítás tehát az alapján különbözteti meg az egyes Székelyföld-képeket, hogy azokban, illetve létrejöttükben mekkora szerepet játszik a nemzeti diskurzus: a *nemzeti ideálképek* és *konfliktusos képek* esetében meghatározót, a „komplex” és a „nemzetsemleges ábrázolásoknál” kevésbé. Az egyes kategóriákba való besorolás nem minősíti magukat a képeket, hanem csupán a további elemzésekhez próbál segítséget nyújtani.

Nemzeti ideálképek

A Székelyföld-képek első csoportjába a nemzeti diskurzus által létrehozott ábrázolásokat soroltam. Itt a tájképet a magyar vagy a román nemzeti színek uralják, amelyek gyakran teljesen elhomályosítják a többi árnyalatot. A nemzeti diskurzus úgy teremti meg nemzeti Székelyföld-reprezentációit, hogy túlnyomó részben – vagy kizárólag – a régió magyar vagy román vonatkozásait emeli ki vagy említi meg. Ezzel egyrészt a saját – magyar vagy román – világába integrálja a Székelyföldet, másrészt egy *nemzeti ideálképet* teremt, azaz olyan képet, amelyet a magyar/román közösség elé lehet állítani mint valóságot vagy elérendő célt.

Magyar részről ez egy, a régió székely-magyar múltját felölelő és magyar nemzeti jellegét kidomborító ideálkép, amely része az *egységes magyar nemzet* kollektív nemzeti terének. A „magyar Székelyföld” képének megkonstruálása nem túl nehéz feladat, mivel viszonylag szervesen zajlik, egyszerre spontán módon és tudatos építkezéssel. Ezt az építómunkát a székelyföldi magyarság mindennapjai, közösségi élete és számos máig élő hagyománya teszi lehetővé (például a magyar nyelvhasználat, társadalmi élet), továbbá a térség gazdag, a történelmi Magyarország és a magyarság történetétől elválasztha-

tatlan múltja, épített öröksége; az 1918 előtti (és 1940–1944 közötti) *magyar világ* nyomai, illetve azok az elemek, amelyek a Trianon utáni legmostohább időszakokban is legalább részben fennmaradtak (például kulturális és művelődési intézmények); végül pedig a szerteágazó, az élet szinte minden területére kiterjedő és egyre inkább (újra)intézményesülő összefonódás Magyarország és a Székelyföld (illetve az erdélyi magyarság) között. Ez utóbbiba tartozik az 1989 után ismét természetessé és akadálytalanná váló kétirányú *kulturális forgalom* (például a székelyföldi színtársulatok magyarországi vendégszereplései és viszont, továbbá magyar könyvek, zene stb. forgalmazása mindkét országban), a magyarországi média székelyföldi jelenléte (a Duna TV-től a kereskedelmi csatornáig⁴⁵), a székelyföldi magyar oktatás fejlesztése (a státusztörvény nyújtotta oktatási kedvezményektől a Sapientia Egyetem finanszírozásán át a *Határtalanul!* programig⁴⁶); továbbá a gazdaságban (a munkaerő-áramlástól a magyarországi vállalatok székelyföldi befektetésein és a kereskedelmen át a turizmusig) és a közéletben (a magyarországi politika erdélyi beszűrődése kapcsán, vagy a leglátványosabban a státusztörvény, 2010 óta pedig a könnyített honosítás kérdésében) nyilvánul meg.⁴⁷ Ezek a folyamatok a szimbolikus szférában is megjelennek, és alkalmanként ünneppélyesen is megerősítik, *szentesítik* őket: a magyar vonatkozású emlékművek és utcanevek révén, valamint a magyar nemzeti ünnepek székelyföldi megtartása során (március 15., augusztus 20., október 23., de ide sorolhatjuk az egyre *nemzetibbé* váló csíksomlyói búcsút is). A minderre és mindebből épülő *magyar Székelyföld* képét tartja fenn és építi tovább a magyar nyelvű diskurzus nagyobb része, legyen szó akár egy, a Székelyföldről beszámoló televíziós híradásról, egy látszólag *nemzetsemleges*, például Hargita megye gazdasági lehetőségeiről tudósító cikkről vagy mondjuk egy magyarországi turisztikai iroda ajánlatáig.⁴⁸ Még jobban tetten érhető a Székelyföld-kép magyarosítása azokban az esetekben, amikor például egy útikönyv vagy beszámoló a román vonatkozások minimalizálásával vagy elhallgatásával integrálja a magyar világba a régiót, már-már kiemelve azt aktuális valóságából, vagyis a román állam kontextusából. A Székelyföld itt gyakran olyan vidékként jelenik meg, ahol minden csapás ellenére továbbra is sikerült megőrizni – vagy 1989 után visszaállítani – annak a magyar világnak az egyes részeit, amelyet Erdély többi részén végérvényesen elsodort a két világháború és az államszocializmus. Jó példák erre azok a Székelyföld-albumok és útikönyvek, amelyekben csak elvétve bukkanunk román kötődésű látnivalóra,⁴⁹ vagy a székelyföldi kastélyokba visszaköltöző magyar arisztokratakról szóló riportok.⁵⁰ Mindezek alapján vajon hány (nem erdélyi) magyarnak jut eszébe bármilyen román vonatkozás is a Székelyföld kapcsán, azon kívül, hogy Romániában található? (Vagy akár csak az, hogy esetleg románok is élnek ott?) A régió így válik szinte „tiszta magyarrá”, a nemzetiségüket megőrző és büszkén vállaló *igazi* magyarok vidékévé. Ez a kép nem feltétlenül egyezik, de sab-

lonos, mitizált változataiban rokon vonásokat mutat a magyar köztudatban egykor élő, hagyományos Erdély-képekkel,⁵¹ annál is inkább, hogy a *magyar Erdély* képzete fokozatosan egyre inkább a Székelyföldre redukálódik. A magyarországi médiára különösen jellemző e kép építése, igaz, ebben gyakran a helyi „képalkotók” is partnerek. Ugyanakkor azt is fontos megjegyezni, hogy a székelyföldi románság mellőzése mögött nem kell okvetlenül valamiféle kirekesztő szándékot vagy románellenességet keresnünk – ez sokszor csak a nemzeti (jelen esetben magyar) szűrő használatából, ismerethiányból vagy egyszerűen csak közömbösségből ered. Annál tudatosabban élnek viszont ezzel a *magyarközpontúsággal* a magyar politikusok, különösen a jobboldalon, Budapesttől a Székelyföldre.⁵²

A magyar *nemzeti ideálkép*, illetve annak megtapasztalása a való életben, egyes románokból – különösen a nemzeti érzelműekből – szorongást vagy ingerültséget válthat ki. Ez előfordulhat az ide látogató és itt élő románokkal egyaránt, akik csodálkozva vagy felháborodva élik meg, hogy a régióban „mintha külföldön lennének”, vagy „idegenként érzik magukat saját országukban”.⁵³ Ugyanakkor – talán ezt ellensúlyozandó is – a *román Székelyföld* ideálképe egy olyan régiót ölel fel, amely történeti és aktuális szempontból szintén integrálódik a *román világba*. A Székelyföld-kép román nemzetiesítése azonban kétségkívül nagyobb kihívást jelent, mint a magyar, hiszen a románság székelyföldi jelenlétének nyomai jóval szerényebbek. Mivel a románok tömeges székelyföldi előfordulása az újkor előtt csak meglehetősen nehezen – és gyakran vitatott módon – dokumentálható, így nagy szerep jut a már említett dák-római-román szintézis és kontinuitás (úgyszintén máig vitatott) elméletének. Ennek segítségével a régióban feltárt ókori dák és római nyomok – és általuk a Székelyföld is – betagozhatók a román nemzeti narratívába. A román vonatkozások nagyobb részben az újkorhoz, különösen az 1918 utáni időszakhoz köthetőek, például a két világháború közötti állami kultúrpolitika, majd a Ceaușescu alatti modernizáció – felemás – eredményeihez. A mai román világhoz való tartozást (és a *román Székelyföld* képét) az itt élő román lakosság mellett a román (nemzet)államiság megannyi eleme tudatosítja – a dekoncentrált (központi irányítású) hivatalok, a román oktatási és művelődési intézmények, az erőszakszervezetek (hadsereg, csendőrség, a Román Hírszerző Szolgálat, nagyrészt a rendőrség), a román nyelv hivatalos használata és a román nemzeti jelképek (román kötődésű emlékművek és utcanevek, nemzeti jellegű ünnepek – például december 1. vagy a június 26-i „Trikolór Napja”), valamint a román pártpolitika, amelynek a *magyar pártok* is ugyanúgy a részei, mint a térségben is jelen lévő román politikai formációk. A román egyházi-kulturális világba próbálja integrálni a régiót az itt ténykedő Román Ortodox Egyház is.⁵⁴ Csakúgy, mint ahogy az a magyar közbeszéd esetében is megnyilvánul, mintegy románná alakítja a Székelyföldet a reprezentációknak az a típusa is, amikor a helyi etnikai sajátosságokat

valamiféle *zűrés* vidéket megjelenítő reprezentációk elsősorban a magyar-román szembenállás taglalásából táplálkoznak. Ez különösen a román nemzeti közbeszédre jellemző, amelyben – a már említett „Har-Kov-jelenség” problémahalmazából építkezve – a térség kifejezetten „konfliktus-zónaként” jelenik meg, írja Biró A. Zoltán.⁵⁶

A magyar nemzeti diskurzusban a régió a Trianon óta defenzívában lévő, folyamatos román nyomásnak kitett erdélyi magyarság végváraként és az autonómiatörekvések bázisaként tűnik fel. Ebben már benne is van az említett paradox helyzet (a kisebbség többsége) okozta ellentmondás, amikor az *ostromlott vár* képzete egyszerre van jelen a *magyar tömb* és a *belső anyaország* öntudatos, magabiztosságot sugalló képzetével.⁵⁷ Az interetnikus kapcsolatok vonatkozásában e kép szereplői egyrészt az őshonos magyar (székely) közösség (és jogos törekvései), illetve az anyaország, másrészt Bukarest és a székelyföldi románság (és magyarellenes törekvéseik). Bukarestet, az *idegen* államhatalommal és társadalommal szembeni hagyományos bizalmatlanságból kiindulva, a magyar diskurzus nagyrészt a román nemzetállami törekvésekkel azonosítja. Így válnak a román hadsereg és karhatalom Harghita, Kovászna és Maros megyei egységei *megszálló erőkké*, a román munkások *telepesekké*, míg az ortodox egyház székelyföldi tevékenysége *hagymakupolás honfoglalásként*, a térség integrációjára irányuló román elképzelések pedig *asszimilációs szándékként* kerülnek megjelenítésre. Bizalmatlanság övezi ezért még a különböző – nem magyar – fejlesztési terveket, beruházási projekteket is.⁵⁸ A székelyföldi románok nevében fellépők (a helyi román nemzetvédő elit) ebben a megközelítésben a magyar közösség érdekeit keresztező csoportként, *falakon belüli ellenségként* tűnnek fel. Legitimitásukat a magyar elitek többnyire kétségbe vonják, így az általuk megfogalmazott román igényekről és sérelmekről sem tud – vagy nem veszi őket figyelembe – a magyar diskurzus.⁵⁹ A magyar-román konfliktusok ebben a képben rendszerint a magyar igények mellőzése (a Székelyföld fejlesztésének szándékos elhanyagolása), a helyi kezdeményezések akadályozása (például a kistérségek létrejöttének gátlása), szimbolikus ellentétek (román ellenvetések a magyar jelképek használata vagy a magyar vonatkozású utcanévek és emléktáblák kapcsán)⁶⁰ vagy személyi kérdések (közhivatalok betöltése) miatt alakulnak ki, ebben a beállításban egyértelműen a román fél hibájából. Tulajdonképpen a *magyar Székelyföld* kiteljesedésének akadályozásáról, a magyarok otthonosságérzetének korlátozásáról van itt szó, aminek szimbolikus – és a magyar diskurzus egyik központi – eleme az autonómiára irányuló magyar törekvés, illetve annak merev román elutasítása. A hangnem változatos, a tudományos igényű tanulmányok tárgyilagosságától a mozgósító célú felhívásokon és panaszos megnyilatkozásokon át az indulatos románellenes kirohanásokig terjed. Ide sorolhatjuk a „külföldi fogyasztásra”, vagyis a magyar közvélemény és a különféle nemzetközi fórumok (EU, ENSZ, nemzetközi közvélemény)

elé terjesztett dokumentumokból kibontakozó Székelyföld-képet is, amelyet szintén meghatároz a sérelmi megközelítés.⁶¹ Mivel azonban a Székelyföldön a magyar kisebbségi jogok többé-kevésbé akadálytalanul érvényesülhetnek, ezért az itteni nemzeti problémák a magyar közbeszédben sokszor általános, romániai kontextusban jelennek meg, de gyakran háttérbe szorítják őket az egyéb régiók gondjai.⁶²

A konfliktusos vidék egészen más képe bontakozik ki a román nemzeti közbeszédből. A különbség egyrészt abból adódik, hogy itt nagyobb súllyal, ezért részletekben is gazdagabban van jelen a konfliktus, mint a magyar diszkurzusban, másrészt pedig abból, hogy itt minden a román perspektívából látszik, tehát fordított előjelet kap. Itt a székelyföldi magyarok szeparatista törekvései (például az autonómia) – Magyarország fondorlatos támogatásával – Románia egységét és szuverenitását fenyegetik,⁶³ és miközben a magyarok minduntalan privilégiumokat követelnek maguknak, nem tartják tiszteletben a köztük élő románok alapvető igényeit, akik így folyamatos diszkriminációnak, asszimilációnak, néha egyenesen üldöztetésnek vannak kitéve.⁶⁴ Ezekben a megyékben – nem mellesleg Románia kellős közepén – nincs elég román iskola,⁶⁵ rendszeresen gondok vannak a román nyelv és a román nemzeti szimbólumok használatával,⁶⁶ a román utcaneveket magyarokra cserélik le,⁶⁷ alkalmanként pedig feszültségek támadnak a különféle ünnepek – a március 15-i magyar, valamint a december 1-jei román nemzeti ünnep – körül.⁶⁸ Itt a románok otthonosságérzete szenved csorbát. Az interetnikus konfliktusokra kihegyezett román Székelyföld-kép gyakorlatilag már az 1989-es fordulat másnapjától elkezdett körvonalazódni,⁶⁹ pontosabban mondva alkotói már akkor előszedték a korábban is használt, de a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom építése idején nem publikus sémákat. A „székelyföldi rendszerváltás”⁷⁰ és az 1990. márciusi marosvásárhelyi zavargások román olvasatából – amelynek összegzését adja az 1991-es „Hargita-Kovászna-jelentés”⁷¹ – szinte apokaliptikus kép állt össze a Székelyföldről, az ottani románok kényszerű tömeges exodusával, románellenes atrocitásokkal és gyilkosságokkal (!), valamint a magyar nacionalizmus fellángolásával és zabolátlan megnyilvánulásaival.⁷² Ez az etnikai polgárháborúval riogató, baljós ábrázolás idővel mérséklődött, és a médiában, parlamentben, közéletben vívott *virtuális háborúvá* alakult át, amelyet megannyi, Bukaresthez intézett beadvány, segélykérés és panasz dokumentál,⁷³ és amelyet csak néha „színesít” egy-egy utcai megmozdulás vagy tettelegességgel is járó akció. Ugyanakkor mindmáig folyamatosan jelen van a román közéletben, amelyben a segítségével szinte bármikor bármit tematizálni lehet,⁷⁴ és még a magyar–román államközi kapcsolatokat is befolyásolhatja. A kilencvenes évek elejéhez képest valamivel visszafogottabb színek pedig nem jelentik azt, hogy teljesen kifakult volna a kép. Lássunk csak néhány példát: az 1997-es parlamenti „Hargita-Kov-indítvány” a „Hargita és Kovászna megyei románok drámai helyzetére”

hívta fel a figyelmet,⁷⁵ egy 1999-ben megjelent újságcikknek már a címe is „a románok Gulágjaként” írt Székelyudvarhelyről,⁷⁶ a 2001-es parlamenti „Har-Kov-indítvány” „a román állam tekintélyének csökkenésére” hívta fel a figyelmet,⁷⁷ egy 2008 elején közzétett akadémiai anyag „folyamatos etnikai tisztogatásról” számolt be,⁷⁸ 2010-ben pedig egy székelyföldi román politikus – mellesleg a jelenlegi kormány védelmi minisztere – egyenesen „románvadászatnak” nevezte egy román igazgató leváltását.⁷⁹ E kép szélsőséges változatát táplálják azok a konjunkturálisan felbukkanó értelmezések, amelyek az agresszív magyar nacionalizmus miatt Románia leendő Koszovójaként látta a Székelyföldet, gondosan ápolgatva a magyarság mint örökös nemzetbiztonsági probléma képzetét.⁸⁰

Mivel e Székelyföld-képek központi motívumát az interetnikus (vagy etnicizált) ellentétek alkotják, a régió itt egyfajta *nemzeti csatatér*ként, a két nemzetépítés hadszíntereként jelenik meg. Ebben a csoportban is meghatározó – és szinte megkérdőjelezhetetlen – a nemzeti múltszemlélet, aminek következtében a *frontvonalak* tisztán és egyértelműen rajzolódnak ki a nemzeti törésvonalak mentén. Az ilyen reprezentációkat létrehozó diskurzus legtöbbször leíró jellegű, megelégszik a konfliktusok megjelenítésével, vagy csak sablonos magyarázatokat kínál, de még a jelenségek alaposabb vizsgálatát megkísérlő elemzések is csak ritkán tekintenek az ellentétek mögé. Alkotóik gyakran érintettek is a konfliktusban, így ritka a kívülálló, elfogulatlan beszédmód, annál jellemzőbb viszont az etnocentrikus kettős mérce és egyoldalúság, illetve a *másik fél* szempontjának mellőzése. A másik *valódi* motívumait, mozgatórugóit nem mindig firtatják, és azokat sokszor a neki *tulajdonított* (ellenséges) szándékok „leleplezése” hivatott pótolni. Eközben előszeretettel bélyegzik az ellenfelet szélsőségesnek vagy nacionalistának (esetleg fasisztának), és általánosítanak. Az egyes szereplők saját közösségüket rendszerint védekezésben lévőként, áldozatként, míg a másikat intoleráns agresszorként ábrázolják.⁸¹ Még akkor is, ha a kezdeményezés történetesen a *saját* közösségé, híven a „támadva védekezés” mindkét oldal részéről sűrűn alkalmazott módszeréhez.

E képek megteremtésében és fenntartásában szintén a már említett szereplők jeleskednek: a magyar és román közéleti és politikai elitek, beleértve a civil vagy akként fellépő szervezeteket is. Ide tartoznak azok a szakértők is, akik – alapos kutatásaik és figyelemre méltó elméleti felkészültségük mellett – nem tudnak elszakadni az etnocentrikus perspektívától, amely így gyakran egyoldalúvá teszi megállapításaikat. Érdeemes megemlíteni például Maria Cobianu-Băcanut és Ioan Lăcătușut, akik számos könyvet és számtalan tanulmányt, illetve publicisztikát szenteltek a témának, ám úgy tűnik, hogy közéleti szerepvállalásuk nem egyszer háttérbe szorítja a szakmai szempontokat.⁸² Írásaik ékes példái a nemzetvédő román értelmiség álláspontjára. De fontos az eleve konfliktusorientált – vagy politikai érdekek által irányított – média szerepe is. A romániai média kitüntetett figyelmére mutatott rá Biró A.

Zoltán a kilencvenes évek végén: „Ennél többet Romániában semmiről sem írnak, s még kevésbé napi rendszerességgel és éveken keresztül.”⁸³ A média nacionalizmusát pedig már sokan bírálták, magyar és román oldalról egyaránt⁸⁴ gyakran találkozni azzal a vélekedéssel, hogy nagymértékben felelős a feszültségek gerjesztéséért (a politikusok mellett). Sőt, egy másik írásában Biró A. Zoltán kifejtette, hogy itt „tulajdonképpen egy nagyon sikeres propaganda-hadjáratról van szó, amelynek nagyon kicsi a valóságtartalma”.⁸⁵ Bizonyos kivételt jelentenek a kívülálló (például külföldi) megfigyelők tudósításai, ám azok többnyire – érthető okokból – kevésbé alaposak.

A Székelyföldről mint az etnikai konfliktusok vidékéről sugallt képnek számos negatív hatása van. Azáltal, hogy visszahat az ott élő emberek gondolkodásmódjára, és folyamatosan újratermeli a közélet etnicizáltságát, tartósítja a társadalmi feszültségeket. Egyfajta *mentális ostromállapotot* tart fenn,⁸⁶ ami ugyanakkor a külvilágot – a befektetőket vagy turistákat – is elriasztja, megnehezítve a térség fejlődését,⁸⁷ elmélyítve a szociális problémákat. A szegénység szülte frusztráció pedig kiváló körülményeket biztosít az interetnikus konfliktusok számára, amivel a kör bezárult.

Ellentmondások világa – mítoszok és kényszerképzetek

Jóval komplexebb kép áll össze abból a diskurzusból, amelynek a résztvevői továbbmennek a magyar-román ellentétek leírásánál. Gyakran vizsgálják az első két csoportban említett nemzeti és konfliktusos reprezentációkat – valamint az azokat létrehozó körülményeket és diskurzust –, ám az okokat és gyökereket is keresik, mégpedig több nézőpontból. Ezzel tovább árnyalják, vagy a túlzó megállapításokat cáfolva akár teljesen át is rajzolják az összképet. Ha kell, alkotóik könnyedén átlépik a nemzeti törésvonalakat is (ami viszont nem jelenti azok mellőzését), hogy más törésvonalakat is megjelenítsenek. E differenciált megközelítés során az alkotók a társadalomtudományok korszerű eszközeit használják, eredményeik kutatásokon, felméréseken, összevetéseken alapszanak, és kiemelten fontosnak tartják az elfogulatlanságot és az etnocentrikus látásmód meghaladását (vagy az arra való törekvést). Ennek következtében egyszerre kérdőjelezi meg – Biró A. Zoltán szóhasználatánál maradva – mind az idealizált *kis magyar világ* „csodálatos”, mind pedig a „Har-Kov-jelenség” „intoleráns” Székelyföld-képének létjogosultságát és valóságtartalmát. A fordulat óta eltelt időben kiváló munkák születtek a kérdéskörben, amelyek szerzői elemenként bontják le a fentebb vázolt képeket.⁸⁸ A dekonstrukció következtében több fontos dolog is kiviláglik. Egyrészt az, hogy a régió interetnikus kapcsolatait nem lehet csak két, egymáshoz ellenségesen viszonyuló monolit közösség szüntelen harcaként leírni, sőt megkérdőjeleződik a *mi* és az *ők* felosztás is. Másrészt az, hogy a Székelyföldön működő mechanizmusok feltárásával számos olyan, általános érvényű jelenség (anomália) is megérthető, amelyek az 1989 utáni (posztkommunista) romániai-

ai valóságot jellemzik: például a korábbi struktúrák és reflexek továbbélése, a nacionalizmus hatása, a média szerepe stb. – a következtetések így gyakran túlmutatnak a régióon.

E komplex kép alkotói kritikai elemzés alá vonják a székelyföldi interetnikus viszonyok számos jelenségét. Ezáltal nem egy, a már érintett Székelyföld-reprezentációkban adótnak és természetesnek vélt motívumról bizonyítják be, hogy erős túlzás vagy pusztán fikció. Idetartoznak például a népességmozgásokhoz – vagyis a betelepítésekhez és etnikai tisztogatásokhoz – kötődő „mítoszok”;⁸⁹ a Securitate és a román nemzeti érdekek védelme, a székelyföldi magyar befektetések „ügye”, a magyar–székely különbözőség, a magyarok (székelyek) felsőbbrendűségének és a román kultúra alsóbbrendűségének a kliséje, a magyarok történelmi jogai vagy a románok privilegizált helyzete;⁹⁰ továbbá több román és magyar „kényszerképzet”: román részről a magyarok kétszínűsége, a románok ellen elkövetett „holokauszt” (népirtás), a magyar szegregacionizmus, a románok elnemzetietlenítése, üldözése és marginalizációja, magyar részről pedig a „megszálló erők” vagy a szélsőséges román nacionalizmus kényszerképzetei;⁹¹ a székelyföldi magyar fegyveres szervezkedés mítosza,⁹² a Székelyföld valós gazdasági helyzete.⁹³ A „demitizálásra” időnként a szakmai diskurzuson kívüli közbeszédben is történnek érdekes kísérletek.⁹⁴

Az egyes összetevők elemzése mellett legalább ennyire fontos a Székelyföld mint konfliktuszóna képét létrehozó mechanizmusok feltárása is. Biró A. Zoltán „Csodálatos” és „intoleráns” vidék című írásában – a probléma keleteinek meghatározása mellett (a magyar–román viszony rendezetlensége, demokratikus versenyhelyzet, társadalmi változások) – számba veszi a különféle *problématermelő fogásokat* is (az ügy túlreprezentáltsága a médiában, a kisebbségi sérelem vagy nemzeti érdek használata, a központi vezérlés gyakorlata, a témák bemutatásának különböző módja, az általánosítás és a kontextusválasztási szabadság),⁹⁵ és rámutat, hogy a „Har-Kov probléma a magatartásokban és mentalitásokban rejlő »valóságra« alapoz, s ezért olyan erős”.⁹⁶

Az egyes nemzeti közösségeken belül húzódó törésvonalak bemutatása szintén segít árnyalni a túlzottan egyszínűsített nemzeti Székelyföld-képeket, és jóllehet ez már átmenetet jelent a következő kategóriához, az etnicitás szerepe miatt még részben itt tárgyalandó. Magyar és román viszonylatban egyaránt lehet találkozni ezzel a jelenséggel: például arról, hogy a sepsiszentgyörgyi románság közel sem homogén, és a nemzeti alapú közösség-szervezés nem szólítja meg a városban élő összes románt, árulkodik az Asociația Pentru Comunitate / Közösségért Egyesület nevű civil szervezet tevékenysége. Az általuk szervezett rendezvények, valamint azok a viták, amelyeket a már említett hagyományos román *nemzetvédő* csoportokkal folytatnak, egy másféle viszonyulást tükröznek a magyar–román együttéléshez.⁹⁷ A magyar

közösség is egyre jobban polarizálódik. Az ezredforduló után fokozatosan intézményesült az RMDSZ ellenzéke, ami végképp leszámolt az egységesnek tekintett erdélyi magyarság képzetével, még akkor is, ha továbbra is a szövetség maradt a meghatározó politikai szereplő. Azóta is folyamatosan gyarapszik az RMDSZ és vetélytársai közötti küzdelmekkel, a magyarországi (párt)politika befolyásával⁹⁸ vagy a magyartól önmagát megkülönböztető székely identitással foglalkozó diskurzus.⁹⁹

Mivel azonban ez az elemző kép általában véve jóval ellentmondásosabb és „bonyolultabb”, mint a helyzetet sokszor a nemzeti dimenzióra leegyszerűsítő, ezért könnyebben befogadható ábrázolások, így kevesebb emberhez is jut el, és a média számára sem annyira attraktív. Pedig még az interetnikus kapcsolatok értelmezési keretében is használható magyarázatokkal, esetleg megoldási javaslatokkal szolgálhat,¹⁰⁰ tehát nem valami elvont, a valóságtól elrugaskodott értelmiségi diskurzusról van szó.

„Nemzetsemleges” képek

A Székelyföld-reprezentációk negyedik csoportját építi az a diskurzus, amelyben az etnicitás gyakorlatilag irreleváns – szó eshet róla, de szerepe nem lényeges. Ez az ábrázolás rendkívül vegyes, és nem rendelkezik olyan éles kontúrokkal, mint az előző három, jelentősége viszont legalább akkora, ha nem nagyobb. Minden olyan témát felölel, ami kívül esik a nemzet és identitás körén – a gazdasági kérdésektől az emberjogi és környezetvédelmi ügyeken át a nemi szerepekig. Tehát tulajdonképpen a közbeszéd jelentős részét tartalmazza, és – ha úgy vesszük – a hétköznapi világához is gyakran több köze van, mint az értelmiség játékkerének tekinthető nemzeti vagy konfliktusos diskurzusnak. Alkotói is az élet számos területén ténykednek. E kép kiterjedése és sokfélesége miatt itt nincs mód részletesebb bemutatására, és példaként csupán a gazdasági, a régió- és vidékfejlesztési, valamint a társadalmi kérdéseket feszegető diskurzust emelem ki, amelyek közéleti szempontból is lényegesek.

A gazdasági és fejlesztési vitákban a pragmatikus, *technokrata* szemlélet a domináns. Például egy háromszéki fejlesztési konferenciáról szóló tudósítást olvasva az embernek az lehet a benyomása, mintha egy dunántúli (vagy etnikailag homogén olténiai) megye terveiről lenne szó, ahol néha ugyan felbukkan az etnicitás témája – például a brassói románok háromszéki beköltözése, a magyar gyerekek román iskolákban való továbbtanulása vagy a megye multikulturális jellege kapcsán –, de az nem uralkodik el a diskurzus fölött.¹⁰¹ Többnyire ez a megközelítés jellemezte például azokat a szövegeket, amelyeket Kolumbán Gábor vitaindítója vezetett be a *Magyar Kisebbség* lapjain 2003-ban,¹⁰² valamint a Csutak István írásával elindult, és egyszerre több médiában is párhuzamosan folyó élénk vitát a Székelyföld modernizációjáról.¹⁰³ Noha a téma jellege miatt a kialakuló kép első pillantásra talán

kissé szürkének tűnhet, különösen az utóbbi vitába sokan bekapcsolódtak, ami jelzi, hogy a felvetések jogosak, és érdeklődés is van a vázolt problémák kezelése iránt.

Másra koncentrálnak, de hasonlóan fontosak azok a szövegek is, amelyek különféle társadalmi visszasságokra mutatnak rá: a közösség ellentmondásos fejlődésére és belső viszonyaira, valamint azokra a jelenségekre (például a korrupcióra), amelyek már nemzedékekkel ezelőtt is érvényesek voltak.¹⁰⁴ Az utóbbi időben egyre nagyobb figyelem irányul a székelyföldi magyar-roma együttélésre és annak problémáira is. Ez megint csak új – és nem éppen vidám – színt visz a magyar Székelyföld képébe, módosítva a megszokott nemzeti sémákat.¹⁰⁵ A *nemzetsemleges* diskurzus viszonylag gyakran jelenik meg a *nemzeti* témák „hordozóiként” működő fórumokon is (főleg a kisebbségi szaklapokban, mint a *Magyar Kisebbség* vagy a *Pro Minoritate*,¹⁰⁶ a napilapokban kevésbé), és többnyire a *nemzetsemleges* képet építgeti, gyakran könnyed stílusban, a kolozsvári *transindex* hírportál is.

Minden *nemzetsemlegessége* ellenére azért ezt a reprezentációt sem lehet teljesen elválasztani a nemzeti diskurzustól, hiszen szakmai anyagok nemzeti indíttatásból is létrejöhetnek, és a politika is felhasználhatja azokat – például a régiófejlesztési koncepciókat a székelyföldi autonómiatörekvések alá-támasztására.

Befejezés

Amint a fentebbi elemzésből talán kitűnik, a Székelyföld képe sokféleképpen megfesthető. Ha a nemzeti szempontot vesszük alapul, akkor a régiót ábrázolhatjuk a „nemzeti színek” segítségével, integrálva egy adott nemzeti (magyar vagy román) világba, kultúrába, ahogy azt az első két csoportban láttuk, de megjeleníthetjük színesebben is, ahogy az a másik két kategóriából kitűnik. Ugyanakkor az etnicitáson kívül még számtalan más szempont közül válogathatunk, hiszen a Székelyföld valósága jócskán túllép a nemzeti értelmezések szűk keretein. Zárásképpen tehát fontosnak tartom megjegyezni, hogy jelen szöveg csak a Székelyföld-képek egyféle megközelítését próbálta bemutatni, a teljesség igénye nélkül, hiszen tulajdonképpen annyi kép létezik a régióról, ahány nézőpont, vagyis ahány ember. És nem árt, ha tudatosítjuk, hogy mindezek végső soron csak *képek*, amelyek mögött egy egész, rendkívül gazdag világ van, változatos tájakkal és emberekkel, azok életével és bonyolult viszonyaival. Ezt a világot pedig a képek – bármilyen pontosak és összetettek is legyenek – csak hiányosan tudják visszaadni, és igazán csak a helyszínen ismerhető meg.

Jegyzetek

- 1 HORVÁTH Gyula (szerk.): *Székelyföld. A Kárpát-medence régiói I.*, MTA Regionális Kutatások Központja – Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2003, 22. p. Ezzel kapcsolatban L. BÁRDI Nándor: *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete*, Kalligram, Pozsony, 2004, 133–136. p.
- 2 A későbbiekben az egyszerűség kedvéért a *magyar/román nyelvű közbeszéd* szókapcsolat helyett a rövidebb *magyar/román közbeszédet* fogom használni.
- 3 BRUBAKER, Rogers – FEISCHMIDT Margit – FOX, Jon – GRANCEA, Liana: *Nacionalista politika és hétköznapi etnicitás egy erdélyi városban*, L'Harmattan, Budapest, 2011.
- 4 Bővebben L. ELEKES Tibor: *A közigazgatás térbeli változásai a Székelyföldön a 12. századtól napjainkig*, <<http://lexikon.adatbank.ro/tematikus/szocikk.php?id=150>> (letöltve: 2013. 01. 10.), valamint BEREZNAVY András: *Erdély történetének atlasza*, Méry Ratio Kiadó, Somorja, 2011 vonatkozó térképeit.
- 5 Eltérően például a Szászföldtől, amelynek sajátosságára a szászok elvándorlása után jóformán csak az egykori szász települések épített öröksége emlékeztet. A kulturális régió fogalmával kapcsolatban L. KOLUMBÁN Gábor: *A Székelyföld fejlődési esélyei a román területfejlesztési politika keretei közt*, *Magyar Kisebbség*, 2003/2–3., 5–35. p., 10–11. p. és 29. p.
- 6 CSUTAK István: *Új? Régi? Jó? Új régiókat Romániának*, Alutus Kiadó, Csíkszereda, 2007, <<http://www.scribd.com/doc/26847636/Tanulmany-Csutak-Istvan-Uj-Regi-Jo>> (letöltve: 2013. 01. 10.).
- 7 VOFKORI László: *Utazások Székelyföldön*, Pro Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2007, 9. p.
- 8 2002-es adatok. Forrás: VARGA E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. Népszámlálási adatok 1850–2002 között*, <<http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>> (letöltve: 2013. 01. 10.).
- 9 *Székelyföld Autonómia Statútuma*, Székely Nemzeti Tanács – T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2009.
- 10 Ezzel kapcsolatban L. NOVÁK Csaba Zoltán: *Meghalt a király, éljen a király!*, *Vasarhely.ro*, 2012. április 23., <<http://vasarhely.ro/kozter/meghalt-kiraly-eljen-kiraly>> (letöltve: 2013. 01. 10.).
- 11 <<http://www.forumharghitacovasna.ro/>> (letöltve: 2013. 01. 10.).
- 12 A *nemzetállami* kifejezés itt arra az elvre utal, amely szerint minden nemzet célja a saját nemzetállam létrehozása, és annak a nemzet fejlődése és kiteljesedése érdekében történő működtetése.
- 13 L. KÖPECZI Béla – BARTA GÁBOR (szerk.): *Erdély rövid története*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989; továbbá MISKOLCZY Ambrus: *Románok a történeti Magyarországon*, Lucidus Kiadó, Budapest, 2005; DJUVARA, Neagu: *A románok rövid története*, Koinónia Kiadó, Kolozsvár, 2010.
- 14 LĂCĂTUȘU, Ioan – LECHINȚAN, Vasile – PĂTRUNJEL, Violeta: *Români din Covasna și Harghita: istorie, biserică, școală, cultură*, Grai Românesc, Miercurea-Ciuc, 2003, 65. p.

Az „aurelianusi visszavonulás” Dacia provincia i. sz. 271 utáni római feladását takarja.

- ¹⁵ Noha ezt a hagyományos nemzeti narratívát, illetve annak egyes elemeit a rendszerváltás után már Romániában is kikezdték egyes történészek (a legismertebb közülük Lucian Boia), a köztudatban azonban még továbbra is meghatározónak tekinthető.
- ¹⁶ EDROIU, Nicolae: Prefață, In: LĂCĂTUȘU–LECHINȚAN–PĂTRUNJEL: *i.m.*, 6. p.
- ¹⁷ BÁRDI Nándor (szerk.): *A többség kisebbsége. Tanulmányok a székelyföldi románság történetéről*, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1999.
- ¹⁸ KÖPECZI–BARTA (szerk.): *i.m.*, 155–156. p.; L. még EGYED Ákos: *A székelyek rövid története a megtelepedéstől 1918-ig*, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2006; „hagyományosabb” megközelítést kínál RUGONFALVI KISS István: *A nemes székely nemzet képe*, Kráter Kiadó, Pomáz, 2009.
- ¹⁹ Bővebben L. HERMANN Gusztáv Mihály: „Villa nostra olachalis” (Egy hamis oklevél utóéletéről), PÁL Judit: A románok háromszéki betelepülésének néhány kérdése (1614–1850), SZÓCS János: A románok megtelepedése, román falvak kialakulása Csík-, Gergyó-, Kászonszékben (1614–1850) és HERMANN Gusztáv Mihály – KOVÁCS Piroska: Udvarhelyszéki románok: a betelepedéstől a beolvadásig, In: BÁRDI: *A többség...*
- ²⁰ A Magyarországon kívülre került magyar közösségek történetét összefoglalja BÁRDI Nándor – FEDINEC Csilla – SZARKA László (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*, Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008. A Székelyfölddel kapcsolatban L. B. KOVÁCS András: *Szétszabdalt Székelyföld. Háromszéki helytörténeti írások*, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2006. A Magyar Autonóm Tartományról L. BOTTONI, Stefano: *Sztálin a székelyeknél. A Magyar Autonóm Tartomány története (1952–1960)*, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2008. Román nyelvű összefoglalást L. LĂCĂTUȘU–LECHINȚAN–PĂTRUNJEL: *i.m.*; RUSSU, Ion I.: *Români și secuii*, Editură Științifică, București, 1990; BADEA-LĂTUCEANU, G.: *Problema secuiască*, Editura Proema, Baia Mare, 2010; valamint az ANGVSTIA egyes számaiban megjelent tanulmányokat (Editura Carpașilor Răsăriteni, illetve Editura ANGVSTIA, Sfântu Gheorghe).
- ²¹ L. BÁRDI Nándor – WÉBER Péter: Kisebbségben és többségben: Iuliu Maniu nézőpontjai, *Limes*, 1998/4, 243–256. p.; BÁRDI Nándor: A múlt mint tapasztalat. A kisebbségből többségbe került erdélyi magyar politika szemléletváltása 1940–1944 között, *Limes*, 2006/2., 43–70. p.
- ²² Ideértve az itt élő kisebbségi magyar közösségeket is, amelyek a többségi (nemzetállami) nyomás ellen egy, a többségre gyakran kísértetiesen emlékeztető nemzetépítő szemlélettel védekeznek.
- ²³ L. RUGONFALVI KISS: *i.m.*, 49–51. p.
- ²⁴ L. BOIA, Lucian: *Történelem és mítosz a román köztudatban*, Kriterion, Kolozsvár, 1999, 119–125. p.
- ²⁵ LAZĂR, Marius: Percepții identitare și relații interetnice în Secuime. Elemente pentru o „deconstrucție” și o „reconstrucție”, In: NASTASĂ, Lucian – SALAT Levente (ed.): *Relații interetnice în România postcomunistă*, Fundația CRDE, Cluj-Napoca, 2000, 359–361. p. <http://www.edrc.ro/publication_details.jsp?publication_id=3> (letöltve: 2013.

01. 10.), ezzel kapcsolatban L. még: LĂCĂTUȘU, Ioan: *Structuri etnice și confesionale în județele Covasna și Harghita*, Editura Universității „Petru Maior”, Târgu-Mureș, 2008, 63–78. p.
- 26 Amely egyébként 1867–1918 között a dualista magyar állam számára is követendő modellként szolgált.
- 27 L. a román alkotmány I. szakasz (1) pontját: <http://jog.sapientia.ro/data/hallgatok/letoltesek/Romania_alkotmánya_HU.pdf> (letöltve: 2013. 01. 10.).
- 28 Ezzel kapcsolatban L. 55. jegyzet. Gyakori toposz a Székelyföldre látogató románok esetében, hogy az az érzésük, mintha külföldön lennének. De ezt időnként az itt élő románok is (rosszallóan) említik.
- 29 BLAGOJEVIĆ, Marina: A szerbek elvándorlása Kosovóból: trauma és/vagy katarzis, In: BÁRDI Nándor – FILEP Tamás Gusztáv (szerk.): *Viszolygás a várostól. A szerb társadalomtudomány Milošević Szerbiájáról*, Teleki László Alapítvány, Budapest, 2002, 109–140. p., 119–121. p.
- 30 A két magyar többségű megye, Hargita és Kovászna kezdőbetűiből.
- 31 Ugyanakkor a jelenség korántsem egyedi. A kérdéssel kapcsolatban L. ZAHORÁN Csaba: A nemzet őrei – az interetnikus kapcsolatok összehasonlító elemzése Révkomáromban (Szlovákia) és Sepsiszentgyörgyön (Románia), In: OTČENÁŠOVÁ, Slávka – ZAHORÁN Csaba (szerk.): *Keressünk közös nyelvet a közös múlthoz. Szlovák és magyar történészek fiatal nemzedékének párbeszéde / Hľadanie spoločného jazyka o spoločnej minulosti. Dialóg mladej generácie slovenských a maďarských historikov*, Pavol Jozef Šafárik Egyetem / Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Kassa/Košiciach, 2012, 107–116. p.
- 32 Vö. BRUBAKER, Rogers: *Nacionalizmus új keretek között*, L’Harmattan–Atelier, Budapest, 2006, 65–81. p.
- 33 Bővebben L. BÁRDI: *Tény...*
- 34 Bővebben L. BÁRDI–FEDINEC–SZARKA: *i. m.*; BÁRDI: *Tény...*, 131–146. p.
- 35 BÁRDI–FEDINEC–SZARKA: *i. m.*, 330. p.
- 36 BAKK Miklós: Középpontban Székelyföld. Gondolatok egy lebomlástörténetről, *Transindex.ro*, <<http://bakk.transindex.ro/?cikk=396>> (letöltve: 2013. 01. 10.).
- 37 Harghita și Covasna – feudă UDMR, *Monitorul Expres*, 2007. augusztus 15., <http://www.monitorulexpres.ro/?mod=monitorulexpres&a=citeste&p=politici&s_id=51090> (letöltve: 2013. 01. 10.); magyarul: Bănescu a Székelyföldön, *Erdélyi Napló*, 2007. augusztus 22. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/lap.php?id_lapszam=275> (letöltve: 2013. 01. 10.). Az *etnokráciával* kapcsolatban Vasile Dăncuț idézi LĂCĂTUȘU, Ioan: *Tendințe de enclavizare a unui spațiu românesc – Covasna-Harghita*, Editura România Pur și Simplu, București, 2004, 122. p.
- 38 *Forumul Civic al Românilor din Harghita și Covasna*, jelenleg *Forumul Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș*.
- 39 L. COBIANU–BĂCANU, Maria: S.O.S. – *românii din Covasna și Harghita*, Editura Universității „Petru Maior”, Târgu-Mureș, 1998, 247–255. p.
- 40 L. I. TÓTH Zoltán: A román történettudomány és a székelyföldi románság kérdése, *Erdélyi Tudományos Füzetek* 145, Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 1942; B. KO-

- VÁCS András: Ember vagy biológiai tartalék? A visszaramánosítás elmélete és gyakorlata Háromszéken – áltudomány és politika fölöttje, In: Uő.: *Szétszabdalt Székelyföld*, 217–237. p.
- 41 STANCU, Vasile: Semnale de alarmă trase de oameni de știință referitor la prezentul și viitorul Poporului și Statului Român, *Condeiful ardelean*, <<http://www.condeifulardelean.ro/articol/semnale-de-alarma-trase-de-oameni-de-stiinta-referitor-la-prezentul-si-viitorul-poporului-si>> (letöltve: 2013. 01. 10.).
- 42 BARTH, Frederik: Régi és új problémák az etnicitás elemzésében, In: KÁNTOR Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek (szöveggyűjtemény)*, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004, 262. p.
- 43 L. A székely nép azt üzeni, hogy nem hagyja magát – Közel tizennyolcezeren vettek részt az RMDSZ tiltakozó nagygyűlésén, <<http://archivum.rmdsz.ro/hirek.php?hir=1590>> (letöltve: 2013. 01. 10.); ROSTÁS Szabolcs: Ellenzik a magyar prefektusokat, *Magyar Nemzet* <<http://mno.hu/migr/ellenzik-a-magyar-prefektusokat-584518>> (letöltve: 2013. 01. 10.).
- 44 BIRÓ A. Zoltán: „Csodálatos” és „intoleráns” vidék. Jegyzetek a Har-Kov problémáról, In: Uő.: *Stratégiák vagy kényszerpályák? Tanulmányok a romániai magyar társadalomról*, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998, 167–178. p.
- 45 SZÁSZ Cs. Emese: A megasztár is célba vette Erdélyt, *Vásárhelyi Hírlap*, 2010. március 23., <<http://www.szekelyhon.ro/magazin/a-megasztar-is-celba-vette-erdelyt>> (letöltve: 2013. 01. 10.).
- 46 <<http://hatartalanul.eu/>> (letöltve: 2013. 01. 10.), a „nemzeti összetartozást” erősítő határon túli tanulmányi kirándulások koncepcióját L. <http://hatartalanul.eu/_userfiles/doc/HATARTALANUL_nemzeti_osszetartozas_az_oktatasban.pdf> (letöltve: 2013. 01. 10.).
- 47 A román nemzeti diskurzus egyik visszatérő motívuma, hogy a régió „mintha Magyarországba integrálódna, és nem Romániába”. L. LĂCĂTUȘU: *i.m.*, 27–29. p.
- 48 Ezzel kapcsolatban L. SEBESTYÉN Adrienne: „Erdélybe utazni más”. A magyar turisztikai irodalom Erdély-képe, FEISCHMIDT Margit: A magyar nacionalizmus autenticitás-diskurzusainak szimbolikus térfoglalása Erdélyben, In: FEISCHMIDT Margit (szerk.): *Erdély-(de)konstrukciók*, Néprajzi Múzeum – PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest–Pécs, 2005.
- 49 L. PATAKI János: *Székelyföld. A legendák világa*, Budapest, 2005.
- 50 L. SZÖNYI Szilárd: Honfoglalók, *Heti Válasz*, <http://hetivalasz.hu/itthon/honfoglalok-15427/?orderby=novekvo&numPerpage=20&hozzaszolas_oldal=0> (letöltve: 2013. 01. 10.).
- 51 L. EGRY Gábor: Erdély-képek és mítoszok, In: ROMSICS Ignác (szerk.): *A magyar jobboldali hagyomány 1900–1946*, Osiris Kiadó, Budapest, 2009, 506–533. p.
- 52 L. az „egységes Kárpát-medencei gazdasági, kulturális (és politikai) tér” projektjét.
- 53 Ilyen véleményeket idéz COBIANU-BĂCANU, Maria: *Drama maghiarizării românilor din Covasna și Harghita*, Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2000, 226. p.; Uő.: S.O.S., 54–56. p.

- ⁵⁴ L. CSÁKY Zoltán: Hagymakupolás honfoglalás Erdélyben, In: Uő.: *Hagymakupolás honfoglalás*, Püski, Budapest, 2004, 35–58. p., illetve a Duna TV azonos című 2001-es riportfilmjét, továbbá B. KOVÁCS András: Az első órától a visszarománosításig, In: Uő.: *Szétszabdalt Székelyföld*, 238–253. p., Vö.: Episcopia Covasnei și Harghitei peste 15 ani de hărnicie și jertfelnicie, *Familia română. Români din Covasna și Harghita*, Noiembrie 2011, Nr. 4. (43), 7–14. p. Ennek elemzését L. ZAHORÁN Csaba: Az egyház visszatér. A Román Ortodox Egyház a székelyföldi magyar és román nemzetépítés diskurzusában 1989 után, *Múltunk*, 2012/4., 21–65. p.
- ⁵⁵ Egy székelyudvarhelyi szálláshelyeket értékelő honlapon a román véleményezők egy része (de messze nem mindegyik) ugyan említést tesz kommunikációs nehézségekről (a helyiek nem tudnak, vagy nem akarnak beszélni románul), de a magyar világgal való találkozás közel sem tűnik mindig negatívnak, ami cáfolni látszik az ellenségeskedés mítoszáat. A véleményeket L. <<http://amfostacolo.ro/impresii-sejur.php?din=odorheiu-secuiesc-romania&sid=1209>> (letöltve: 2013. 01. 10.). Vö.: <<http://istodor.ro/2010/03/tinutul-secuiesc-ca-turist-il-citesti-ca-un-loc-autonom/>> (letöltve: 2013. 01. 10.).
- ⁵⁶ BÍRÓ: „Csodálatos”..., 170. p.
- ⁵⁷ ...és gyakorlatával, amely a Székelyföldön kívüli magyar szórvány támogatásában is megnyilvánul, L. BÍRÓ Blanka – JÁNOSSY Alíz: A Székelyföld mint anyaország, *Krónika*, 2010. június 23., <<http://www.kronika.ro/index.php?action=open&res=39645>> (letöltve: 2013. 01. 10.).
- ⁵⁸ L. HECSER László: Betelepítéstől tartanak (Vargyas), *Háromszék*, 2012. március 1., <http://www.3szek.ro/load/cikk/47011/_betelepitestol_tartanak_vargyas> (letöltve: 2013. 01. 10.). Vö.: BRUNO, Ștefan: *Secuiei și românii. Evoluția unei neînțelegeri*, InterAcademic Press, Indianapolis, 2009, 58–59. p.
- ⁵⁹ L. VÁRY O. Péter: Előretolt helyőrségek Háromszéken, In: BODÓ Barna (szerk.): *Romániai magyar évkönyv 2002*, Szórvány Alapítvány – Polis, Temesvár–Kolozsvár, 2002, 248–258. p.; DOMOKOS Péter: Körbe-körbe-karikába. Román civil szervezetek Kovászna megyében, *Erdélyi Riport*, 2005/14.
- ⁶⁰ L. A Székelyföld-tábla eltávolítását kéri Kovászna megye prefektusa, *Krónika*, 2011. július 25., <<http://www.kronika.ro/index.php?action=open&res=53669>> (letöltve: 2013. 01. 10.) vagy legutóbb a székely zászló körüli botrányt, L. a Transindex dossziéját: <<http://kozvita.transindex.ro/?kozvita=246>> (letöltve: 2013. 02. 10.).
- ⁶¹ Erre egy-egy példa a fordulat óta eltelt időszak elejéről és a közelmúltból: TÖKÉSZ László: *Egy kifejezés és ami mögötte van – What’s Behind a Statement?*, Vörösberény, 1993; és az ENSZ rasszizmusellenes testületének 2010. nyári ülése elé beterjesztett „árnyékjelentés”: *Shadow Report for the Treaty-based Committee on the Elimination of Racial Discrimination. Discrimination Against the Hungarian National Minority in Romania. A) Attempts to Disrupt the Hungarian Community in Szeklerland*. Látványosan kezdte meg működését 2011-ben a Székelyföld uniós népszerűsítését célul kitűző brüsszeli iroda is, ám tevékenysége azóta mintha megakadt volna, <<http://brusszel.hargitamegye.ro/>> (letöltve: 2013. 01. 10.).

- ⁶² Például a kolozsvári magyarság sérelmei, különösen a szélsőséges nacionalista Gheorghe Funar polgármesteri ténykedése idején (1992–2004), vagy a szórvány problémái.
- ⁶³ L. MUSTAȚĂ, Constantin: *România trădată*, Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2010; OLTEANU, Gheorghe: „Nu, nu, niciodată!” *Redobândirea hegemoniei maghiare în Bazinul Carpatic în documente*, România Pur și Simplu, București, 2010; PĂPĂDIE, Bogdan – NĂSTASE, Gabriel I.: *Războiul spionilor. În interiorul și dincolo de granițele României*, Phobos, București, 2005.
- ⁶⁴ L. MANOLE, Cătălin: Ghimpele din inima României – Ținutul Secuiesc, *Formula AS*, 21–27. 12. 2012, <<http://www.formula-as.ro/2011/983/societate-37/ghimpele-din-inima-romaniei-tinutul-secuiesc-14118/>> (letöltve: 2013. 01. 10.).
- ⁶⁵ L. COBIANU-BĂCANU, Maria: Statutul de minoritari al românilor din arealul etnocultural Harghita-Covasna (HAR-COV), In. Uő.: *Români în fața provocărilor secolului XXI. Studii și articole*, Editura România Pur și Simplu, București, 2004, 194–195. p.
- ⁶⁶ L. COBIANU-BĂCANU, Maria: De-românizare și asimilare, In: Uő.: *Români...*, 28–30. p.
- ⁶⁷ DANCU, Ionel: Secuime: strada Horea, Cloșca și Crișan a devenit „Dealul Attila”, *Adevărul*, 24 septembrie 2010, <http://adevarul.ro/news/eveniment/secuime-strada-horea-closca-crisan-devenit-dealul-attila-1_50ae31797c42d5a6639a901e/index.html> (letöltve: 2013. 01. 10.).
- ⁶⁸ BĂLINT B. Eszter: Félkatonai székelmek menni autonómia. Hangulati áttekintés: március 15. román szemmel se semmi, *Transindex.ro*, <<http://itthon.transindex.ro/?cikk=4026&nyomtat=1>> (letöltve: 2013. 01. 10.); Román ünnep – magyar gyász. Felhívás Csíkszereda polgáraihoz, *Magyar Nemzet*, 2001. november 30., <<http://mno.hu/migr/roman-unnep--magyar-gyasz-822181>> (letöltve: 2013. 01. 10.).
- ⁶⁹ DOMOKOS Géza: *Esély I.*, Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 1996, 24–27. p.
- ⁷⁰ Ezzel kapcsolatban L. TÁNCZOS Vilmos: Kettős hatalmi szerkezet a Székelyföldön, *Magyar Kisebbség*, 1998/2., 339–362. p.; ZAHORÁN Csaba: Rendszerváltás a Székelyföldön. A romániai rendszerváltás etnikai vetülete, In: KRAUSZ Tamás – MITROVITS Miklós – ZAHORÁN Csaba (szerk.): *Rendszerváltás és történelem. Tanulmányok a kelet-európai átalakulásról*, L’Harmattan Kiadó – ELTE BTK Kelet-Európa Története Tanszék, Budapest, 2010, 141–173. p.
- ⁷¹ Teljes nevén *Raportul Comisiei Parlamentare de audiere a persoanelor care, după 22 decembrie au fost nevoite să-și părăsească locul de muncă și domiciliul din județele Harghita și Covasna*. Monitorul Oficial al României. Partea II-a. Debateri parlamentare, vineri, 18 octombrie 1991. Ezzel kapcsolatban L. ZAHORÁN Csaba: Románüldözés a Székelyföldön? Egy állítólagos etnikai tisztogatás története, In: JUHÁSZ József – KRAUSZ Tamás (szerk.): *Az új nemzetállamok és az etnikai tisztogatások Kelet-Európában 1989 után*, L’Harmattan Kiadó – ELTE BTK Kelet-Európa Története Tanszék, Budapest, 2009, 268–298. p.
- ⁷² Az 1989–90-es eseményeket a román nemzeti diskurzus gyakran állítja párhuzamba az 1940–44 közötti időszakkal. L. COBIANU-BĂCANU: *S.O.S.*, 149. p.
- ⁷³ L. az Andrei Șaguna Liga évkönyveit: *Buletinul Ligii cultural-creștine „Andrei Șaguna” (2002–2005)*, Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2006, valamint a további éve-

ket. Az itt közölt dokumentumok és cikkek kimerítő képet nyújtanak a székelyföldi románság nemzeti alapon szerveződő részének életéről, valós és vélt problémáiról – az oktatástól a nyelvhasználaton és a szimbolikus konfliktusokon át az anyagi nehézségekig.

⁷⁴ BIRÓ: „Csodálatos”..., 178. p.

⁷⁵ Az indítvány szövegét és vitáját L. *Monitorul Oficial al României. Partea a II-a. Dezbateri parlamentare*, 27 noiembrie 1997.

⁷⁶ GYARMATH János: Románok gulágja, *Romániai Magyar Szó*, 1999. január 22., <<http://www.hhrf.org/rmsz/99jan/r990122.htm>> (letöltve: 2013. 01. 10.).

⁷⁷ Az indítvány szövegét és vitáját L. *Moțiune privind incapacitatea Guvernului de a asigura exercitarea autorității Statului pe întreg teritoriul țării*, <<http://ro.scribd.com/doc/30740094/Moriunea-Harghita-Covasna-Senat-decembrie-2001>> (letöltve: 2013. 01. 10.).

⁷⁸ *Procesul constant de epurare etnică din județele Harghita și Covasna – luare de poziția adresată Președinției României, Guvernului și Parlamentului. Poziția academicienilor*, <<http://www.docstoc.com/docs/121376069/Pozitia-academicienilor>> (letöltve: 2013. 01. 10.).

⁷⁹ Székelyföldi románvadászatot vizionál Dușa, *Krónika*, 2010. február 11., <<http://www.kronika.ro/index.php?action=open&res=35747>> (letöltve: 2013. 01. 10.).

⁸⁰ A Jugoszláviára vagy Koszovóra való utalásokat mindkét közbeszéd kedveli, de míg a román nemzetvédők az etnikai feszültségek gerjesztéséből kirobantott konfliktus veszélyét, a magyar autonomisták az önrendelkezés mintáit olvasták ki a folyamatokból. A bőséges publicisztikából L. Antal Arpad – UDMR: Romanii din „Tinutul Secuiesc” ar putea sa aiba soarta sarbilor din Kosovo, *Ziariști Online*, <<http://www.ziaristionline.ro/2011/06/22/antal-arpad-udmr-romanii-din-tinutul-secuiesc-ar-putea-sa-aiba-soarta-sarbilor-din-kosovo-audiovideo/>> (letöltve: 2013. 01. 10.).

⁸¹ A legjobb példa erre az 1990. márciusi marosvásárhelyi zavargások magyar és román narratívája, amelyekben mindkét fél a másikat vádolja a konfliktus kirobantásával. Jól szemléltetik ezt a résztvevőkkel készített interjúk, L. SIMON Judit: *Városkép románokkal és magyarokkal*, Scripta Kiadó, Nagyvárad, 2000; újabban: LÁSZLÓ Márton – NOVÁK Csaba Zoltán: *A szabadság terhe. Marosvásárhely, 1990. március 16–21.*, Pro Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2012.

⁸² L. COBIANU-BĂCANU: *S.O.S....; Uő.: Drama...; Uő.: Români în...; LĂCĂTUȘU: Tendințe...; Uő.: Structuri...* COBIANU-BĂCANU: *Drama...* című kötetében számos véleményt idéz egész Romániából, ami nagymértékben segít a román köztudatban élő Székelyföldképek megismerésében.

⁸³ BIRÓ: „Csodálatos”..., 173. p.

⁸⁴ L. COSMEANU, Marius: Antinosztalgia: magyarok a román nyilvánosságban, *Limes*, 2001/5., 88–89. p. Ioan Lăcătușu elemzéseiben etnocentrikusnak nevezi a magyar sajtót és rádiókat, a magyar közösség fölötte gyakorolt ellenőrzését pedig totálisnak. LĂCĂTUȘU, Ioan: *Români în mass-media maghiară din Harghita și Covasna. Volumul II. (2006–2009)*, Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2009, 14. p.

- ⁸⁵ BIRÓ A. Zoltán: *A magyar-román viszony megjelenése a médiában Hargita és Kovászna megye kapcsán (ún. Har-Kov probléma)*, 1. sz. füzet, Európai Összehasonlító Kisebbség-kutatások Közalapítvány, Budapest, 1998, 3. p.
- ⁸⁶ *Az interetnikai hidegháború-t* L. a következő televíziós riportban: <http://www.rtv.net/romania-de-poveste-romanii-uitati-din-tinutul-secuiesc-video_15459.html> (letöltve: 2013. 01. 10.).
- ⁸⁷ L. Román elemző: Székelyföldet egy közelgő konfliktus kockázata miatt kerüli a tőke, *Népszabadság*, 2007. február 14., <<http://www.nol.hu/archivum/archiv-435380>> (letöltve: 2013. 01. 10.).
- ⁸⁸ A már említettekén kívül L. BIRÓ A. Zoltán – GAGYI József: Román-magyar interetnikus kapcsolatok Csíkszeredában: az előzmények és a mai helyzet, *Antropológiai Műhely*, 1993/1. Tágabb, nem csak a Székelyföldre koncentrált összefüggésekben: MUNGIU-PIPPIDI, Alina: *Transilvania subiectivă*, Humanitas, București, 1999; ANDRESCU, Gabriel: *Ruleta. Români și maghiari, 1990–2000*, Polirom, Iași, 2001; BRUBAKER–FEISCHMIDT–FOX–GRANCEA: *i.m.*
- ⁸⁹ LAZĂR: *i.m.*
- ⁹⁰ BRUNO: *i.m.*
- ⁹¹ LIȚĂ, Corneliu Ștefan: Model sintetic – integrativ de înțelegere a relațiilor dintre români și maghiari, In: BRUNO, Ștefan (coord.): *Dimensiunile urii interetnice în Secuime*, Editura BCS, București, 1998, 2001, 92–107. p.
- ⁹² L. például: MUNGIU-PIPPIDI: *Transilvania...*, 136. p.
- ⁹³ Vajon szegény, „eltartott” régióról vagy épp ellenkezőleg, elhanyagolt, kiszákmányolt vidékről van szó? L. Nézzük a számokat is! Autonómia és szegénység a Székelyföldön, *Transindex.ro*, <<http://eletmod.transindex.ro/?cikk=4140&nyomtat=1>> (letöltve: 2013. 01. 10.). Vö.: Szócs Levente: Autonómia – mi van a szlogen mögött?, *erdely.ma*, <<http://m.erdely.ma/autonomia.php?id=20435>> (letöltve: 2013. 01. 10.).
- ⁹⁴ COSMEANU Marius: A székelyek autonómiája: a harc a szív s a pénztárca között zajlik, *Transindex.ro*, <<http://itthon.transindex.ro/?cikk=5331&nyomtat=1>> (letöltve: 2013. 01. 10.); MANOLĂCHESCU, Dan: *Székelyföld mítoszai*, ZAKA Edit Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2009; CZIKA Tihamér: *Prejudecățile maghiarofobe și adevărul despre ele*, <<http://www.condeiluardelean.ro/articol/prejudecatile-maghiarofobe-si-adevarul-despre-ele>> (letöltve: 2013. 01. 10.).
- ⁹⁵ BIRÓ: „Csodálatos”...
- ⁹⁶ *Uo.*, 175.
- ⁹⁷ L. például <<http://pentrucomunitate.blogspot.sk/>> (letöltve: 2013. 01. 10.), illetve: A normalitásért kiáltanak (Fiatal román értelmiségiek), *Háromszék*, 2005. január 15.
- ⁹⁸ L. a 2012-es romániai helyhatósági választások kapcsán: PARÁSZKA Boróka: Jöttek, láttak, vesztettünk, *168 Óra*, 2012. június 19., <<http://www.168ora.hu/globusz/jottek-lattak-vesztettunk-98039.html/>> (letöltve: 2013. 01. 10.); TAMÁS Pál: A székely lencse, *Népszabadság*, 2009. szeptember 8., <http://nol.hu/lap/forum/20090908-a_szekely_lencse/> (letöltve: 2013. 01. 10.).

- ⁹⁹ L. például: Kiss Tamás: Népszámlálás 2011: folyamatok és (köz)politikai irányok, *Magyar Kisebbség*, 2010/3–4., 34–36. p., <<http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/pdf/002Vitaindito.pdf>> (letöltve: 2013. 01. 10.); SALAT Levente: Erdélyi magyar identitás a magyar és a román közpolitikák keresztüzében, *Magyar Kisebbség*, 2010/3–4., 55–56. p., <<http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/pdf/004Forum.Salat.pdf>> (letöltve: 2013. 01. 10.).
- ¹⁰⁰ SALAT Levente – VERES Valér: Central and Local Public Administration in the Dynamics of Inter-Ethnic Relations in Romania, *Revista Transilvană de Științe Administrative*, nr. 1. (2003) 9.
- ¹⁰¹ <<http://itthon.transindex.ro/?cikk=10623>> (letöltve: 2013. 01. 10.), vagy akár itt: <<http://penzcsinalok.transindex.ro/lokalis/cikk/1115>> (letöltve: 2013. 01. 10.).
- ¹⁰² KOLUMBÁN: *A Székelyföld...*; illetve L. még a *Magyar Kisebbség* 2003/2–3. számának további írásait, valamint a Horváth Gyula által szerkesztett kiadványt a Székelyföldről (L. 1. jegyzet).
- ¹⁰³ CSUTAK István: 2009 után késő. Székelyföld modernizációja, *transindex.ro*, <<http://reply.transindex.ro/?cikk=55>> (letöltve: 2013. 01. 10.), a hozzászólások linkjeit L. <<http://reply.transindex.ro/?cikk=70>> (letöltve: 2013. 01. 10.).
- ¹⁰⁴ JAKAB Attila: *Székelyföld. Mítosz és valóság*, Műhelytanulmány 15, Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, Budapest, 2005; illetve a székelyföldi kisvárosok idilli mindennapjainak képét kíméletlen szarkazmussal osztatja VIZI Boromir: *Székelyföld 2010. Prolegomenae siculorum. Bevezetés a mindennapokba*, <<http://welemony.transindex.ro/?cikk=12488>> (letöltve: 2013. 01. 10.).
- ¹⁰⁵ L. például BAKK-DÁVID Tímea: Rombolás a cigánytelepen. Láttelet egy roma-magyar konfliktus hátteréről, *Transindex.ro*, <<http://itthon.transindex.ro/?cikk=9695>> (letöltve: 2013. 01. 10.); és a vitát: Székelyföldi roma-magyar konfliktus, *Transindex.ro*, <<http://kozvita.transindex.ro/?kozvita=6>> (letöltve: 2013. 01. 10.). L. továbbá Kiss Tamás: A 2011-es romániai népszámlálás tanulságai és következményei, *Pro Minoritate*, 2012/ősz, 17–21. p.
- ¹⁰⁶ A *Magyar Kisebbség* 2003/1. száma vagy a *Pro Minoritate* 2011. nyári száma több tanulmányt is közölt a Székelyföld gazdasági fejlesztéséről, 2012. tavaszi száma pedig az oktatásnak volt szentelve.